

TARTU ÜLIKOOL
Humanitaarteaduste ja kunstide valdkond
Ajaloo ja arheoloogia instituut
Üldajaloo osakond

Silver Sooväli

HEGEMOONIA TAOTLUSED VANA-KREEKAS 4. SAJANDIL:
SPARTA HEGEMOONIA 404–371. a eKr

Bakalaureusetöö

Juhendaja: dotsent Mait Kõiv

TARTU 2020

SISUKORD

SISSEJUHATUS	3
1. PÄRAST PELOPONNESOSE SÕDA – 404–395. a eKr	5
1.1. 404. aasta ja Peloponnesose sõja lõpp.....	5
1.2. Ateena ja Kolmekümne oligarhia.....	7
1.3. Sparta tegevus Kreeka hegemoonina	9
2. KORINTOSE SÕDA – 395–386. a eKr	14
2.1. Sõja puhkemine	14
2.2. Rahupüüdlused ning sõja jätk	17
2.3. Sõda Egeusel ning sõja lõpp.....	20
3. PÄRAST KORINTOSE SÕDA – 386–371. a eKr	24
3.1 Sparta tegevus hegemoonia kindlustamiseks	24
3.2 Ateena ja Teeba vastukäigud.....	27
3.3 Uued sõjad ja sündmused kuni 371. aastani.....	31
3.4 Seis 371. aastal pärast Leuktra lahingut	33
4. SPARTA HEGEMOONIA ISELOOM	35
4.1 Sparta tegevus ja motiivid.....	35
4.2 Ateena ja Teeba tegevus ning motiivid	39
KOKKUVÕTE	42
KRONOLOOGIA	44
KASUTATUD ALLIKAD JA KIRJANDUS.....	46
Allikad.....	46
Kirjandus	47
Teatmeteosed.....	48
SUMMARY	49
Strife for Hegemony in Classical Greece in the Fourth Century: Spartan Hegemony in 404–371 BC.....	49

SISSEJUHATUS

Käesolev töö käsitleb Teise Peloponnesose sõja järgseid sündmuseid 404. aastast kuni 371. aastani eKr, ehk siis periood, mil Sparta oli saavutanud domineeriva positsiooni Kreeka linnriikide seas. Töös antakse ülevaade Sparta hegemooniast poliitilise ajaloo vaatenurgast ning vastatakse küsimustele, milline oli selle hegemoonia iseloom ning kuidas seda teostati, ning millised sündmused ja põhjused viisid selle kadumiseni ja milline roll oli selles Ateenal ja Teebal ning Spartal endal.

Töö tugineb peamiselt Xenophoni „Hellenikale“ ning Diodorose „Ajaloolisele raamatukogule“ kui peamistele antud perioodi sündmusi valgustavatele allikatele.¹ Xenophon oli ise sajandivahetuse sündmuste osaline kui Ateena ratsanike klassi esindaja ning Pärsias sõdinud kreeka palgasõdurite üks juhte. Tema töö on sageli väga detailne, talletades terveid kõnesid ja saadikute pöördumisi, kuid selles kumab läbi jumalakartlikkus ning spartameelsus. Diodoros on aga roomaaegne ajaloolane, kelle eesmärk oli kirjutada universaalne ajalugu, mistõttu on tema tekst sageli vähem detailsem kui Xenophonil. Et ta kirjutas sündmustest sajandeid hiljem, ei ole ta sündmuste vahetu tunnistaja ning on pidanud usaldama teisi kirjalikke allikaid, millest paljud ei ole iseseisvalt säilinud. Näiteks tugineb ta käesoleva perioodi puhul suuresti Ephorose 4. sajandil eKr kirjutatud tööle, mille sisu ongi tänaseni teada suurel määral läbi Diodorose. Siiski, sellise mahuka ettevõtmisega võis tekkida vigu või teadmatult kellegi eelistatud nägemust juhtunust edasi anda. Seega lähevad mõlemad primaarsed allikad nii mitmeski kohas rohkemal või vähemal määral lahku, kus tuleb toetuda tänapäevasele kirjandusele.

Tänapäevastes käsitlustes aitavad sellel teemal orienteeruda „Cambridge Ancient History“ uue trüki kuuenda köite D. M. Lewise ja R. Seageri seda perioodi käsitlevad peatükid ning S. Hornbloweri ülevaade allikatest, kus on toodud välja, kumba antiikajaloolast toetavad erinevates juhtumites muud allikad või leiud. Lisaks nendele kolmele on pisteliselt ja vastavalt võimalusele kasutatud teisi allikaid ning käsitlusi, mis ei pruugi alati käsitleda otseselt seda teemat, kuid võivad aidata mõista laiemat konteksti. Näiteks Aristoteles on Ateena riigikorda käsitledes puudutanud lühidalt 404. aastat. Ka mõned Ateena oraatorite kõned võivad viidata meile olulistele sündmustele.

¹ Ladinapäraselt vastavalt Xenophon „*Hellenica*“ ja Diodorus Siculus „*Bibliotheca historica*“. Allikates on ka nimetatud täpsem tõlkeversioon, mida töö kirjutamisel õnnestus kasutada.

Töö allikates antud informatsioonist tulenevalt saavad peatähelepanu Ateena, Sparta ja Teeba tegevus ning motiivid, kusjuures isegi Teeba kohta on võrreldes Ateenaga väga vähe teada. Töö piiridest jäävad välja Tessaalias ja Sitsiilias toimunud sündmused, mis ei tähenda, et need oleksid vähem olulised, kuid on Sparta hegemoonia kontekstis mõnevõrra kõrvalised. Pherai türanni Iasoni kui tugeva ja ambitsioonika valitseja esilekerkimine Tessaalias selle perioodi lõpuaastatel võib olla märk sellest, et tulevane kreeka hegemoon ei pidanud olema traditsiooniline polis, vaid võis olla tugev valitseja Kreeka äärealadelt. Sitsiilia türanni Dionysiose vägevus võis olla näide tulevast domineerivast valitsemismudelist, mis hellenismiajal varjutas klassikalise ajajärgu poliste liidud.

Töö ülesehituses püütakse hoida kronoloogilist joont. Peatükid jagunevad vastavalt sellele, kus toimub oluline nihe. Et käsitletud sündmuste ülevaade oleks võimalikult selge ning ladus, on sündmuste analüüs ning tõstatatud küsimustele vastamine jäänud suuresti viimasesse peatükki.

1. Esimeses peatükis käsitletakse seis 404. aastal ja Ateena kodusõda ning Sparta tegevust hegemoonina kuni järgmise suure sõjani.
2. Teise peatüki keskmes on Korintose sõda 395–386. aastatel eKr ning seda ümbritsevad sündmused, mis kulmineerusid Antalkidase rahuga.
3. Kolmandasse peatükki jäävad sündmused Korintose sõja lõpust kuni Leuktra lahinguni ning ülevaade seisust 371. aastal.
4. Viimases peatükis on analüüsitud eelnevast lähtudes, milline oli Sparta hegemoonia iseloom, kuidas seda hoiti ning miks see lõpuks kaotati.

Töö lõpust leiab sündmuste kronoloogia, mis võib aidata sündmustes orienteeruda ning vältida põhiteksti aastaarvudega koormamist. Nimekujude eesti keeles kirjutamisel toetutakse suuresti „Antiigileksikonile“.

1. PÄRAST PELOPONNESOSE SÕDA – 404–395. a eKr

1.1. 404. aasta ja Peloponnesose sõja lõpp

Viies sajand eKr oli Kreekas mitmeski mõttes murranguline. Just siis algas klassikaline ajajärk oma oluliste kultuurisaavutustega, kuid see oli ka suurte sõdade ning suure poliitilise aktiivsuse aeg. Kui Pärsia ründas sajandi alguskümnenditel Kreekat,² siis suutsid Kreeka linnriigid eesotsas Sparta ja Ateenaga moodustada ühise liidu selle näiliselt elulise ohu tõrjumiseks.³ Pärast kõige suurema ohu tõrjumist hakkasid aga üha enam nii Sparta kui ka Ateena ümber koonduma liidud, mis üsna pea hakkasid üksteisele vastanduma ning üksteisega konkureerima.⁴ Sajandi teises pooles teravnes vastasseis, mis päädis ka mitmel korral sõjaga. Sellest suurim ja olulisim, teine Peloponnesose sõda, jagas pea kogu Kreeka sõdivateks poolteks ning kestis pea terve põlvkonna – 431–404 eKr. Kaalul ei olnud mitte midagi vähemat kui kogu Kreeka hegemoonia.⁵ 404. aastal väljus sõjast võitjana Sparta ning tema juhitud liit – suur vastasseis, mis oli defineerinud eelnevaid aastakümneid, sai lahenduse. Neljanda sajandi alguseks oli Sparta vaieldamatult Kreeka tugevaim jõud ning hegemoon – kogu Kreeka tulevik oli nüüd spartiaatide käes.

Sparta oli kujutanud end kui kreeklaste vabaduse eest ning Ateena imperialismi vastu seisja. Seega ei tohiks justkui olla küsimustki, milline see tulevik oleks olema pidanud.⁶ Aga niivõrd pikk sõda mõjutab tahes-tahtmata hoiakuid ning selle käigus tehtud kompromissid ning antud lubadused seadsid rahule tingimusi ning ootuseid. Näiteks, kuigi Sparta oli pigem maaväele panustav riik, suutsid nad sõja lõpu poole veenda Pärsia kuningat nende laevaehitust ja

² Kaks korda 492–490 ja 480–479 eKr. Seda teemat kui ühte klassikalise Kreeka defineerivat sündmust puudutavad pea kõik antiikallikad, aga Herodotose jutustus sellest hõlmab enamuse tema kuuendast kuni üheksanda raamatuni.

³ Herodotos 9.28 toob välja olulises Plataia lahingus osalenud linnad, isegi kui tema antud numbrid võivad olla liialdatud. Loomulikult oli ka neutraalseid ning pärslaste poolel sõdivaid linnu.

⁴ Sparta ümber oli kujunenud liit juba varem, 6. sajandil, mil Sparta võistles ülemvõimu pärast Peloponnesosel Argosega, mille näol ei olnud tegemist päris võrdsete ja liikmete liiduga, vaid pigem Sparta ja tema poolt domineeritud liitlastega. Näiteks võis juhtuda, et Sparta liitlased sõdisid omavahel. Ka kaasaegsed nimetavad seda liitu läbivalt lakedaimonlased ja liitlased. Et selle püsivamad liikmed asusid põhiliselt Peloponnesosel, siis historiograafias nii seda liitu nimetatakse. Ateena mereliit hakkas kujunema aga Pärsia sõdade ajal, kus Ateenal jäi juhtroll meresõjas ning koondas enda taha Egeuse saarte- ja rannikulinnad. Kogu 5. sajandi tunnustati Ateenat kui tugevaima laevastikuga linna. Thukydides 1.18

⁵ Thuc. 1.23,88 Thukydides eristab kindlat sõja põhjuseid ning ettekäändeid: „*The real cause I consider to be the one which was formally most kept out of sight. The growth of the power of Athens, and the alarm which this inspired in Lacedaemon, made war inevitable.*“

⁶ Xen. Hell. 2.2.23 ja Thuc. 1.68–9 ning Lewis 2008, 24 osutavad vabaduse eest seisja oreoolile nii konflikti alguses kui ka lõpus.

sõjategevust toetama, mille abil saadud laevad moodustasidki järgnevalt nende ebatraditsiooniliselt tugeva laevastiku tuumiku. Selle eest sai Pärsia kuningas endale voli Egeuse idakalda kreeklaste üle, nagu see oli enne Kreeka-Pärsia sõdu ja Ateena Mereliidu tegevust olnud.⁷ Ka juba sündmuste kaasaegne Thukydides rõhutas, et sõja tegelik põhjus oli spartalaste hirm Ateena impeeriumi kasvava vägevuse ees ning ka Spartal ei olnud illusioone tulevase sõja raskuse ning pikkuse kohta.⁸ Samuti talletab ta ateenlaste hoiatuse spartalastele, et nende riigikord ei sobitu imperialistliku hegemooni rolliga.⁹ Ning mõnevõrra prohvetlikuks osutusid Thukydidese Periklese omistatud sõnad,¹⁰ et spartalaste jaoks tähendas autonoomia seda, mis neile parasjagu sobis.¹¹ 404. aastal oli Sparta võidukaks väejuhiks Lysandros,¹² ning just tema praktilises võimuses oli astuda esimesed sammud selles uues olukorras.

Pärast Ateena alistumist ning rahulepingu sõlmimist,¹³ mis kohustas ateenlasi loobuma oma mereliidust Sparta liidu kasuks, oma suurest laevastikust, pikkadest müüridest ning pöörduma tagasi oma esiisade riigikorra juurde,¹⁴ Lysandros seilas oma laevastikuga Samosele, kus baseerus jätkuvalt Ateenale lojaalne ja radikaalselt demokraatiameelne laevastik, mis oli valmis sõda jätkama.¹⁵ Lysandros piiras linna sisse ning suvel alistus Samos talle tingimusel, et kõik vabad inimesed võivad ilma varata lahkuda. Lysandros andis linna „endistele kodanikele“ ehk siis neile, kes olid varasemate demokraatlike riigipööretega pagendusse saadetud ja määras ise linna

⁷ Thuc. 8.37,58; Xen. Hell. 5.1.31 – Tõenäoliselt tähendas see andamikohustust ning teatavat alluvust Aasia asevalitsejatele. Kuninga kõnepruuk rõhutab just seda.

⁸ Thuc. 1.23 nagu eelnevalt mainitud ning 1.80–86.

⁹ Thuc. 1.77.6

¹⁰ Ateena suur riigimees, kelle juhtimise all edenes nii Ateena demokraatia, kasvas linna jõukus kui saavutas haripunkti Ateena impeeriumiks muutuv mereliit. Just tema juhtimisel ning tema valitud strateegiaga astus Ateena Sparta vastu sõtta. Plutarchos kirjutas temast eluloo oma tähtsate kreeka ja rooma riigimeeste elusid võrdlevas teoses.

¹¹ Thuc. 1.76,144 „/.../ *the Lacedaemonians grant to their cities an independence not involving subservience to Lacedaemonian interest.*“ Ehk siis vihjab selgelt, et Sparta liitlaseks olemisega käisid kaasas alluvus Spartale ning tema huvidele.

¹² Sparta tähelepanuväärne riigimees ning väejuht, kes ei olnud spartiaat. Hodkinson 2015, 24 arutleb, et Lysandrose näol võis olla tegu endiste spartiaatide järglastega, kel anti võimalus läbi sponsorluse osaleda spartiaatide kasvatusel ning võib olla ka saada tagasi spartiaadiseisusesse. Igal juhul osales ta Peloponnesose sõja lõpus kõige kõrgemas poliitilises elus ning mängis siin olulist rolli. Plutarchos lisas sajandeid hiljem ka tema elu oma suurmeeste elulugudesse.

¹³ Pärast Aigospotami merelahingut 405. aastal, kus Ateena kaotas veenvalt Sparta laevastikule ning minetas ülemvõimu merel, jäi Ateena nii maalt (Agis Atikas Dekeleias) kui ka merelt (Lysandros laevastikuga Pireust blokeerimas) piiramisrõngasse. Mõned kuud pandi vastu, kuni lõpuks varude lõppemisel võeti 404. aasta kevadel vastu Sparta rahutingimused. Diod. 13.104–107 ja Xen. Hell. 2.2.10–24.

¹⁴ Rahutingimuste sõnastus oli riigikorra puhul just nii ebamäärane. Diod. 14.3.3–4 ja Xen. Hell. 2.2.20.

¹⁵ Pikad müürid olid Ateenat ja Pireuse sadamat ühendavad mitme kilomeetrised müürid. Nende olulisest rollist nii sõjalises kui ka geograafilises mõttes põhjalikumalt näiteks Conwell 2008.

valitsema kümme inimest – oligarhiliate dekarhiate määramine paistab olevalt teadlik poliitika, et tagada uute liitlaste suuremat lojaalsust ja kuulekust. Lysandros kuulutas sõja võidukalt lõpetatuks ning lasi liitlaste laevadel ja madrustel koju minna,¹⁶ kuid just nüüd jõudsid temani sõnumid Ateenast, kus rahuleppe rakendamine oli juba takerdunud vaidlustesse.

Ateenas olid puhkenud vaidlused rahutingimuste tõlgendamise osas. Juba eelnevalt nimetatud klausel esiisade riigikorra juurde naasmisest ajas ateenlased mitmesse leeri: ühed, kelle jaoks tähendas see antiikset Soloni-eelset riigikorda, ning teised, kelle jaoks tähendas see juba nende isade ja vanaisade ajal juurdunud demokraatiat. Loomulikult oli erimeelsusi ka nii demokraatia kui ka oligarhia radikaalsuses või mõõdukuses. Selle vaidluse lahendamiseks saatsidki oligarhia pooldajad saadikud Lysandrose juurde, kes saabus otse Samoselt oma laevadega Pireusse. Lysandros pooldas oligarhide lahendust: ateenlased valigu 30 inimest, kelle hooleks jääks uue riigikorra seadustamine ning uute institutsioonide liikmete määramine. Alles nüüd sai Lysandros lõpuks võidukalt koju seilata.¹⁷

1.2. Ateena ja Kolmekümne oligarhia

404. aasta suvel seati sisse Kolmekümne institutsioon ja valiti selle liikmed.¹⁸ Nende roll pidi olema uue riigikorra väljatöötamine ja seadustamine ning uute institutsioonide määramine. Nad kasutasid agaralt võimalust, et määrata ametisse endale lojaalseid magistraate ja täidesaatva Nõukogu liikmeid, kuid lükkasid riigikorra üle otsustamist edasi, hoides linna valitsemist enda käes. Esialgu hoidusid nad liiga radikaalsete ja vastumeelsete sammude astumisest, piirdudes esialgu mõningate seaduste kohendamisega, ning nende karme meetmeid ebapopulaarsete sükofantide karistamisel kiidavad allikad heaks.¹⁹ Järgnevalt asuti oma seljatagust veelgi

¹⁶ Xen. Hell.2.3.3,6–8 ja Diod. 14.3.5 ning Plut. Lys. 13,21 Plutarchos kirjutab Lysandrost käsitlevas raamatus, et Lysandros kavatses läbi nende endale lojaalsete dekarhiate ise ennast kogu Kreeka juhiks tõsta. Arutelu selle ja ka Ateena lahenduse kohta Lewis 2008, 29–32.

¹⁷ Aristot. Const. Ath. 34; Diod. 14.3.5–7 ning Plut. Lys. 14 ja Lys. 12.62–78 kirjeldavad riigikorra muutmist. Xenophonil jääb Lysandrose roll tulevase riigikorra valikul märkimata, kuid Aristotelese ja Diodorose erinevused tema rollis on tähelepanuväärsed. Eelnevas Lewis 2008 viites arutatakse ka Kolmekümne kui suurema dekarhia üle ning Lewis 2008, 33 kolme allika erinevuste kohta, selle sündmuse kajastamisel.

¹⁸ Lys. 12.76 kirjutab ühes kõnes, et kümme nimetati värske Sparta ülevaatajate („overseers, just appointed“) kümme mõjuka oligarhi ning ülejäänud kümme kohalolnute poolt. Aristoteles aga kirjeldab eelnevalt mainitud viites vaidlustes demokraatide, oligarhide ja eelnevalt mainitud mõjuka oligarhi juhitud mõõdukate kolmepoolset vastandumist. Xenophon ja Diodorus ütlevad lihtsalt, et „valiti“.

¹⁹ Ateenlased, kes esitasid jõukamatele alusetuid süüdistusi ning lootsid kohtus nende pealt teenida. Aristoteles nimetab neid lihtsalt väljapressijateks. Aristot. Const. Ath. 35

kindlustama ning paluti Spartast garnison Ateenasse saata. Sõdurite majutamine ning nendele palkade ja altkäemaksude maksmine nõudis aga raha. Lahendusena hakati jõukamaid linnaelanikke ja -kodanikke kui riigivastaseid vahistama ja hukkama ning nende varasid arestima. Selline küüniline vägivald tekitas vastuseisu ka Kolmekümne endi liikmete seas, mis päädis sellega, et radikaalsemad hukkasid oma vastased. Samuti piirati linna kodanikkond kolme tuhandele inimesele,²⁰ et võita endale poolehoidjaid.²¹

Järgnevalt keelas Kolmkümmend kõigil mittekodanikel – ehk siis mitte-kolmetuhandel – linnas viibida ning lõi nad müüride taha, loomulikult ka konfiskeerides nende vara. See tõi palju Ateena põgenikke Megarasse ja Teebasse.²² Juba varasemalt oli pagendatud Thrasybulos,²³ kes nüüd asus Teebast koos väikese salgaga teele ning vallutas Phyle – kergesti kaitstava kindluse Atikas.²⁴ Kolmkümmend saatis tema vastu endale lojaalse ja jõukatest koosneva Ateena ratsaväe. Ateena linna vägi plaanis Phylet piirama hakata, kuid samal ööl ja järgmisel hommikul tõusis lumetorm, mis sundis nad linna tagasi. Phyle vägi paisus iga päevaga ning järgmises lahingus õnnestus Thrasybulosel vastaste laagrit üllatada ning ta lõi hopliitide väe taganema enne, kui ratsavägi linnast neile appi jõudis tulla. Kolmkümmend kindlustas endale vastukäiguna Eleusise, mille elanikud tapeti. Järgnevalt suutis Thrasybulos vallutada Pireuse ning end seal hästi kaitstaval positsioonil kindlustada.²⁵

Avalik kodusõda nii olulises linnas nagu Ateena ei saanud jääda ka Spartas tähelepanuta. Ateena linlased saatsid Kolmekümne oligarhid erru ning valisid nende asemele Kümne,²⁶ kuid rahutu meeleolu linnas jätkus. Oligarhid läksid Spartasse abi kutsuma ning Lysandros ise saabus sinna, et juhtida väge Pireuse vastu. Sparta kuningas Pausanias aga veenis efoorid ümber ning

²⁰ Eelnevalt oli Ateenas olnud ainuüksi meeskodanikke mitukümmend tuhat (30 000 Pärsia sõdade alguses, 60 000 Peloponnesose sõja alguses ja umbes 30 000 Peloponnesose sõja lõpus), elanikke kordades rohkem. Samuti olid klassid põhinenud jõukusel. Klassikalise ajastu Ateena rahvaarvu kohta lähemalt näiteks: Akrigg 2019.

²¹ Xen. Hell. 2.3.17–56 ja Aristot. Const. Ath. 35–37 ning Diod. 14.4.1–7 ja 5.1–4

²² Xen. Hell. 2.4.1; Diod. 14.5.5–7

²³ Ateena väejuht ja riigimees, kes oli 411. aasta riigipöörde ajal olnud üheks demokraatide juhiks ning tõusis ka järgnevalt oluliseks demokraatiameelse vastupanu etteotsa. Tema olulisust ateenlaste jaoks märgib näiteks see, et tema haud oli sajandeid hiljem kuulsate ateenlaste ravis kõige esimene, nagu kirjeldab 2. sajandi pKr. Pausanias. Thuc. 8.75.2 ja Paus. 1.29.3

²⁴ Diod. 14.6; Lewis 2008, 36 Sparta mainib käsku kõik Ateena põgenikud Kolmekümnele välja anda ning Teeba käsku oma kodanikel Ateena põgenikke abistada. Lewis märgib seda huvitavana – see on see sama Teeba, kes aasta varem tahtis Ateena linna hävitada.

²⁵ Xen. Hell. 2.4.2–11

²⁶ Ehk igast Ateena füüli/hõimu jaotusest ühe.

juhtis ise spartalaste väe Atikasse, et mitte lubada Lysandrosel saavutada Ateena linna ja selle tuleviku üle liiga suurt kontrolli.²⁷ Paistab, et Korintos ja Teeba ei olnud veel päris kindlad kuninga kavatsustes, sest keeldusid koos temaga Ateena vastu marssimast. Pausanias lõi lahingus Thrasybulose juhitud demokraatiameelseid, kuid tunnustas Pireuse ateenlaste vaprust ja südikust, ning kutsus mõlema osapoolle esindajad enda juurde ja pakkus lahenduseks vana Ateena riigikord taastada ning kõigile osapooltele – v.a. oligarhia juhtfiguuridele – amnestiat. Plutarchos kirjutab, et Pausaniase motiiviks oli vähendada Lysandrose mõjukust ning vältida Ateena saatuse teistkordset tema kätte andmist. Pausanias läks selle tegevuse eest Spartas pärast kohtu alla, kuid mõisteti siiski õigeks.²⁸

Nõnda õnnestus Ateena linnal vaatamata hiljutisele täielikule lüüasaamisele suures ja kurnavas sõjas säilitada oma demokraatlik riigikord, seda küll Sparta liitlasena ja tema liidu liikmena ning ilma oma impeeriumita.²⁹ Xenophon väidab, et üldamnestia püsis ning mõlemad pooled elasid järgnevalt kõrvuti Ateena kodanikena.³⁰ Lysiaase kõnedest aga paistab,³¹ et päris unustatud kodusõja haavad ei olnud.³²

1.3. Sparta tegevus Kreeka hegemoonina

Kuigi Sparta oli vaieldamatu liider Kreekas nii sõjaliselt, nii maal kui ka merel, nii diplomaatiliselt kui ka moraalselt, tuli see võit vabaduse nimel, mis mõneti seadis ootused edasiseks tegevuseks. Osalt võis Ateenas toimunu olla ka hoiatavaks näiteks, kuidas sekkumine ei pruugi alati meeldivalt lõppeda. Lysandrose rajatud dekarhiad saadeti tõenäoliselt just pärast seda laiali ning linnadel lubati naasta oma varasemate riigikordade juurde.³³ Seega tähendas hegemooniks olemine ka kohustusi ja ootuseid. Samuti oleks sõjaeelsesesse aega tagasimine

²⁷ Spartas oli kurikuulsalt kaks kuningasuguvõsa korraga valitsemas. Tol hetkel olid kuningateks Agis ning nimetatud Pausanias.

²⁸ Xen. Hell. 2.4.23–38; Aristot. Const. Ath. 38–39 ja Plut. Lys. 22 ning Lewis 2008, 36–37 aitab selles mõnevõrra segases lõppvaatuses orienteeruda.

²⁹ Xen. Hell. 2.2.19–20

³⁰ Xen. Hell. 2.4.43 ja Aristot. Const. Ath. 40

³¹ Üks suurtest Atika logograafidest ehk kõnekirjutajatest, kes oli olnud jõukas mitte-kodanikust Ateena elanik, kuid kaotas palju Kolmekümne vägivalla tõttu. Toetas Thrasybulost rahaliselt tema vastuhakus, mistõttu lõpuks laostus ning elatus 4. sajandil kõnede kirjutamisest.

³² Lys. 26.9–11

³³ Xen. Hell. 3.4.2 mainib, et Lysandros tahtis neid mõni aeg hiljem taastada, Lewis 2008, 40 räägib sellest lähemalt.

loogiliselt tähendanud ka Sparta enda hegemooni koha loovutamist, sest kogu selle alus oli olnud vastuseis Ateena ähvardavale hegemooniale. Selleks Sparta aga vajadust ei näinud ning enesekindluseks oli ka põhjust: jätkuvalt oli alles sõjas võidu toonud laevastik, jätkuvalt juhiti tugevaimat sõjalist liitu, mille liikmed ei olnud enam küll kõik täiesti rahulolevad ja olid Ateenaga seoses näidanud üles vastumeelt Sparta poliitika suhtes,³⁴ kuid Sparta maine ja prestiiž olid jätkuvalt kõrged ja ka rahaasjad olid korras – alles oli veel Peloponnesose sõja lõpus Pärsialt saadud raha.³⁵

Juba üsna pea, 403. aastal, palus Byzantioni linn abi stasise lahendamisel ning traaklaste tõrjumisel. Probleemi muutis keerulisemaks see, et saadetud väejuht seadis end türanniks ja osutus veel üsna veriseks valitsejaks. Algselt lihtsa küsimuse lahendamine nõudis lõpuks spartalaste endi poolt tema vastu sõjaväe kasutamist. Türanniks hakanud Sparta väejuht läks pakku Aasiasse Kyrose juurde,³⁶ kus leidis endale üsna pea väejuhina rakendust.³⁷

Järgnev Peloponnesosel oma mõju maksma panek oli aga juba Sparta enda initsiatiivil ette võetud. Elis oli juba sõja ajal Spartat ja kuningas Agist solvanud ja nüüd avanes võimalus arveid õiendada.³⁸ Samuti oli Elisel tekkinud oma mõjusfäär Peloponnesosel. Eliselt nõuti tema kontrolli all olevate linnade vabaks laskmist – oli ju autonoomia nimel just mahapeetud sõda ateenalastega, kuid küsimuse ajastus ei jätta kahepalgelisuses kahtlust. Agis saadeti väega, kus olid osalised pea kõik liitlased, sh ka Ateena, peale Korintose ja Teeba. Kuigi tal ei õnnestunud Elist kiiresti vallutada, pidi Elis ikkagi kaotuse vastu võtma ning laskma oma sõltlased vabaks. Siiski õnnestus neil säilitada oma demokraatlik riigikord.³⁹

³⁴ Nagu juba eelnevalt mainitud, siis huvitaval kombel nii Ateena hävitamata jätmise kui ka liialt spartameelse Ateena oligarhia vastu. Võib aimata, et kindel Sparta-Ateena telg oleks olnud teiste linnriikide jaoks vastuvõetamatult tugev.

³⁵ Diod. 14.10.1–2 ja Xen. Hell. 2.1.10–15 Isegi kui Diodoros liialdab numbriga, siis võib eeldada, et raha hulk oli ikkagi märkimisväärne. Xenophon kirjeldab, kuidas Kyros annab Lysandrosele uuesti 405. aastal sõja tarbeks nii oma isa, Pärsia kuninga, kui ka oma isiklikku raha.

³⁶ Käesolevas kontekstis läbivalt piirkond Väike-Aasias, mis sai hiljem samanimeliseks Rooma provintsiks. Traditsiooniliselt oli Lääne-Anatoolia ja tulevane Aasia provints jagatud mitme piirkonna ja asevalitseja vahel – mereäärne Früügia põhja pool, Kaaria lõunas ning Lüüdia nende vahel.

³⁷ Diod. 14.12

³⁸ Thuc. 5.49–50 Agise kohta ning läbivalt Thuc. 5.31 kirjeldab Elise ülemvõimu nende ja Messeenia vahelise Triphylia piirkonna ning konflikti Spartaga selle oluliseima linna Lepreoni üle, mis päädis ajutise poolevahetusega sõjas Ateena vastu.

³⁹ Diod. 14.17,34 ning Xen. Hell. 3.2.21–31

404. aastal eKr oli surnud ka Pärsia vana kuningas Dareios II. Sparta võit Ateena üle saavutati suuresti tänu Pärsia ja Dareiose poja Kyrose,⁴⁰ kes oli kuninga asevalitseja ja vägede ülemjuhataja Aasias, rahalisele toetusele, mille hind oli küll olnud Aasia kreeklaste Pärsia mõjusfääri jätmine. Kyrose asemel sai troonile aga tema vanem vend Artaxerxes II, kellega Spartal nii tihedaid suhteid ei olnud. Kyros plaanis trooni väevõimuga endale haarata ning hakkas koguma väge ja palgasõdureid ning saatis abipalve ka Spartale. Spartalased sellest ei keeldunud, vaid saatsid oma laevastiku talle appi. Samuti oli Kyrose palgasõdurite ja väejuhtide seas palju kreeklaseid. Kyros aga hukkus Mesopotaamias lahingus Artaxerxese vastu ning sellega oli viimase jaoks spartalaste maine pikaks ajaks rikutud.⁴¹ Vähem sõbralik Pärsia aga mõjutas järgnevaid Sparta valikuid.

Nüüd tõusis päevakorda ka Aasia kreeklaste küsimus. Pärast Kyrose surma oli selge, et liit Pärsiaga on vähemalt selleks hetkeks läbi. Tissaphernes,⁴² kes oli tema järglane Lüüdia asevalitseja kohal, oli aga kindlalt kuningameelne ning asus mässavaid linnu maha suruma ning endale allutama. Kui nüüd saadeti Aasiast abipalve Spartasse kui kõigi kreeklaste vabaduse eest seisjale, siis ei olnud spartalastel enam ühtegi siduvat lepingut, et sellest keelduda. Aasiasse lähetatakse Thibron koos mitmetuhandalise väega, kus teenisid ka ateenlased. Lisaks sai ta täiendust kohalike kreeklaste näol ning ka Aasias olnud kreeka palgasõdurites.⁴³ Thibron käitus liitlastega ebakorrektselt – rüüstas nende maid – ning ta vahetatati välja ja saadeti Spartas pagendusse. Tema asemele lähetati Derkylidas, kes oli küll parem väejuht ning diplomaat, kuid ei suutnud saavutada lõplikku võitu ning sõjategevus ja vaerahude sõlmimine rannikuäärsetes piirkondades jätkus.⁴⁴

⁴⁰ Kyros oli Dareiose noorem poeg, kelle viimane määras Peloponnesose sõja viimastel aastatel Aasiasse. Läbi tema moodustati liit Spartaga ning asuti spartalasi rahaliselt toetama. Sel ajal sõbrunes paljude kreeklastega ning käitus nendega heldelt. Vahetult enne Dareiose surma läheks tülli oma troonipärijast vennaga. Xen. Anab. I ja Plut. Art. 1–6

⁴¹ Xen. Hell. 3.1.1 ja Diod. 14.19–31 Viimane hõlmab ka kurikuulsat kreeka palgasõdurite taandumist Mesopotaamiast tagasi mere ja sõbralikumate alade poole. Sellel sündmusel oli nii vahetumaid – suur palgasõdurite koondumine Aasiasse – kui ka kaugemaid tagajärgi – kreeklaste jaoks ei tundunud Pärsia enam ületamatult tugev vastane. Sellest võttis osa ning taganemisel tõusis üheks kreeklaste väe juhiks Xenophon ise, kes kirjutas sellest lähemalt „Sõjaretkes“.

⁴² Tissaphernes oli Pärsia ülik ja väejuht, kes oli olnud üks Aasia asevalitsejatest enne Kyrost, ja just tema oli see, kes hoiatas Artaxerxest Kyrose kavatsustest. Ta võttis osa Kyrose ja kreeka palgasõdurite vastases sõjategevuses ning määrati pärast Kyrose surma uuesti üheks Aasia asevalitsejaks. Agesilaose Aasia retke ajal pettus Pärsia kuningas temas ning lasi ta tappa. Plutarchose Artaxerxesele pühendatud elulugu kajastab ka tema tegevust.

⁴³ Samad sõdurid, kes läksid kaasa Kyrose retkele ning olid nüüd läbi raskuste tagasi kreeklaste juurde jõudnud. Xen. Anab. 7.8.24–26

⁴⁴ Xen. Hell. 3.1 ja 3.2.1–20 ja Diod. 14.35–37

Aastal 400 suri Sparta kuningas Agis. Tema troonile pretendeerisid aga nii tema poeg, kelle suhtes oli küsimärgi all Agise isadus, kui ka noorem vend Agesilaos, kes oli küll juba keskealine ning oli olnud sünnist saati lombakas. Suuresti tänu Lysandrose toetusele valiti kuningaks Agesilaos, seda vaatamata sellele, et Spartas oli olemas oraaklite ennustus, mis hoiatas lombaka kuninga troonile saamise eest. Lysandrose motivatsiooniks oli suurendada enda võimu läbi Agesilaose kui temast sõltuva kuninga, kellega oli Lysandros olnud juba noorest saati seotud ja lähedates suhetes, kuid viimasest sai järgnevalt üks suuremaid ning võimekamaid Sparta kuningaid.⁴⁵

Agesilaose valitsusaja alguses toimus ka Spartas endas üks tähelepanuväärne sündmus, mida kirjeldab Xenophon – Kinadoni vandenõu.⁴⁶ Selles üritas Kinadon veenda oma kaaslast, et spartiaate tohutult arvukuselt ületavad mitte-spartiaadid ootasid kõik ainult võimalust spartiaatidele vastu hakata.⁴⁷ See sarnaneb Thukydidease varasemalt kirjutatuga, et helootide ja teiste mitte-spartiaatide drakooniline alalhoidmine oli olnud üks Sparta poliitika alustalasid.⁴⁸ Hodkinson vaidleb sellisele traditsioonilisele käsitlusele vastu, väites, et selline suhteliselt negatiivne Sparta kuvand on osalt tekkinud 5.–4. sajandi vastasseisust Ateenaga ning vastloodud Messeenia polise traditsiooniloomega, kus loodi spartavastane negatiivne kuvand, mis võeti hilisemate antiikautorite poolt üle ning pärandus sellisena meieni, mida omakorda võimendas eelmiste sajandite olustik. Tema väidab, et heloodid ei olnud nii erakordselt rõhutatud, ka ei ole Kinadoni vandenõus kirjeldatud sotsiaalselt pingelist õhkkonda, ning ka riigi roll spartiaatide kasvatuses ning igapäevaelus on ülepaistunud – pigem olid spartiaadid rohkem tavalised aristokraadid kui vähem.⁴⁹ Kinadon ja tema kaaslased vahistati kiiresti ning vandenõust mingit asja ei saanud, kuid Xenophonile jättis see piisavalt sügava mulje, et seda talletada.

⁴⁵ Xen. Hell. 3.3.1–2; Plut. Lys. 22 ja Plut. Ages. 3 Ka Agesilaose lisas Plutarchos oma suurmeeste elulugudesse.

⁴⁶ Xen. Hell. 3.3.4–11

⁴⁷ Sparta ühiskond jagunes järgnevalt: spartiaadid; hypomenoies ehk „vähemad“, kes olid spartiaatide seast põhiliselt vaesuse tõttu välja langenud spartalased; perioigoid ehk vabad Lakoonika elanikud, kes ei olnud spartalased ning olid Sparta Lakoonia vallutuse eelsete vabade kogukondade liikmete järglased; neodamodeis ehk sõjavaeteenistuseks vabastatud heloodid; ja heloodid ehk pärisorjad, kes olid suuresti vallutatud Messeenia elanikud. Nendest täpsemalt Hodkinsoni 2015, 12–26.

⁴⁸ Thuc. 4.80

⁴⁹ Eelmainitud Hodkinson 2015. Vastukaaluks traditsioonilisem ja vanem käsitlus, kus Spartat kujutatakse tumedamates toonides: Cartledge 1979.

397. aastal jõudsid spartalasteni teated, et Artaxerxes ehitab suurt laevastikku,⁵⁰ mis oleks ohuks Sparta hegemooniale merel ja seeläbi kogu Kreekas. Lysandros veenis Agesilaost,⁵¹ et too võtaks uue väe ning läheks sellega Aasiasse. Lähtesadamaks valis Agesilaos Aulise, – just sealt oli alanud suure kreeklaste laevastiku retk Trooja alla – kuid tema ohvritalituse rikkusid teebalased ära. Aasias teatas Agesilaos pärslastele, et kõik sealsed kreeka linnad peavad saama autonoomia. Pärast lühikest vaherahu jätkus sõjategevus, kus Agesilaos on küll edukas, kuid ei saavuta samuti lõplikku võitu.⁵²

⁵⁰ Xen. Hell. 3.4.1 ja Diod. 14.39

⁵¹ Paus. Lys. 23 kirjutab, et Lysandrose motiivideks olid jätkuvalt tema ambitsioonid, sest Aasias oli tal juba Peloponnesose ajast sõpru ja tuttavaid, kelle abistamise abil lootis ta oma positsiooni parandada. Agesilaosele see ei meeldinud ning ta alandab Lysandrost ning saadab ta põhiväest eemale.

⁵² Xen. Hell. 3.4 ja Dioc. 14.79–80 Xenophon talletab, et siit alates pidas Agesilaos vimma Teeba vastu.

2. KORINTOSE SÕDA – 395–386. a eKr

2.1. Sõja puhkemine

Kuigi Xenophon toob sõja puhkemise põhjuseks välja pärslaste kulla, millega osteti Teebas, Argoses ja Korintoses riigimehi ära, et need tõmbaksid Sparta tähelepanu Aasialt ära,⁵³ on juba eelnevalt kirjutatud näha, et teatav rahulolematuse üksteisega valitses nii Spartas kui ka nimetatud liitlaste seas. Peloponnesose sõjast olid nii Korintos kui ka Teeba lootnud enamat, kuid nende soovidega Sparta ei arvestanud. Nende pahameel väljendus Sparta sõjaretkedest kõrvale jäämises nii Ateenas ja Elisega vastu kui ka Aasias, millele lisandus Aulises Agesilaosele olulise tseremoonia segamine. Spartale selline tema hegemooniale kahtlusevarju heitmine ei meeldinud ning sobivas ettekäändes nähti võimalust, et tõrksad liitlased korrale kutsuda – sarnane sellega, mida varem Elisega oli tehtud.⁵⁴ Ateenas oli senini olnud lojaalne Sparta liitlane ning saatnud oma väesalku Sparta sõjaretkedele ning nende indu koheseks vastuhakuks vähendas kindlasti ka juba fakt, et Ateenas ja Pireuse vahelised pikad müürid olid ju spartalaste käsul lammutatud ning nende laevastik piiratud 12 laevani. Kuid ka nemad mäletasid suhteliselt hiljutisi vanu häid aegu ning seda, et Teebast oli neile tulnud tuge nende kõige raskemal hetkel. Kui tulid uudised, et Pärsia ehitab uut laevastikku, hakkasid ka ateenlased Spartale abiväe saatmisest kõrvale hiilima.⁵⁵ Kui teebalased tulid 395. aastal eKr palvega, et ateenlased aitaksid neil end Sparta vastu kaitsta, siis oldi sellega juba nõus.⁵⁶

Kõigile osapooltele sobivaks ettekäändeks sai vana Fookise ja Lokrise piirikonflikt.⁵⁷ Teebalased asusid toetama Lokrist ning spartalased Fookist. Lysandros saadeti ees Fookisesse ning Pausanias pidi talle mõne aja pärast suurema väe eesotsas järgnema. Just nüüd saatsid teebalased saadikud Ateenasse ning kutsusid nad endale appi. Teeba valmistus Boiootiat kaitsma ning Sparta seda vallutama. Lysandrosel, kes oli Fookises väge kogunud, õnnestus Orchomenos Boiootias endas Teeba vastu üles ässitada,⁵⁸ kuid sai Haliartose all, kus ta pidi Pausaniase põhiväega kokku

⁵³ Xen. Hell. 3.5.1–2 ja Diod. 14.81

⁵⁴ Xen. Hell. 3.5.5

⁵⁵ Aastatel 397 ja 396; Seager 2008, 98 – ehk siis Sparta merevõimu murdmisel oleksid ateenlased ennast palju vabamalt tundnud.

⁵⁶ Xen. Hell. 3.5.8–16

⁵⁷ Maakonnad Kesk-Kreekas Boiootia läänepool. Xen. Hell. 3.5.2–7

⁵⁸ Traditsiooniline Teeba riival Boiootia lääneosas, mis oli olnud oluline asula juba pronksiajal.

saama, surma ning terma juhitud vägi läks laiali. Vahetult pärast seda jõudsid kohale spartalased ja ateenlased. Viimased ühendasid väed teebalastega ning Pausanias ei julgenud neid rünnata, eelistades Lysandrose ja teiste langenud spartalaste surnukehad lahinguväljalt koju tuua. Selleks sõlmis ta vastastega vaerahu, kuid Spartas mõisteti ta selle eest surma ning Pausanias läks selle vältimiseks Tegeasse pagendusse.⁵⁹

Niisiis ei olnud sõja algus kindlasti selline, nagu Spartas oli oodatud. Ateena ja Teebaga liitusid kiiresti Korintos ja Argos ning liitlased kogunesid Korintosesse,⁶⁰ sest sõjaliselt oli Isthmos oluline,⁶¹ ja lõid seal sõjanõukogu, mis pidi planeerima ja koordineerima sõjategevust. Samuti paistis Teeba saadikute Ateena kõnes hõigatud lubadus osaliselt täituvat, et paljud Sparta liitlased vahetaksid meelsasti poolt, kui vaid oleks kedagi, kes pakuks usutavat alternatiivi. Uue liidu poole tulid üle mitmed linnad Kesk- ja Põhja-Kreekas, kuid Peloponnesos jäi Spartale lojaalseks.⁶² Sõja esimeste sammudena kindlustasid liitlased oma positsioone Kesk-Kreekas, lõid mitmelt poolt spartalased välja ning meelitasid mõned linnad enda poole üle. Võideti ka üks suurem lahing Fookises. Järgnevalt sai sõja raskuspunktiks Korintose ümbrus.⁶³ Spartale tundus mõistlik ja vajalik Agesilaos Aasiast tagasi kutsuda, et pigem kaitsta oma positsiooni Kreekas ja Peloponnesosel kui kaugemal Aasias. Mis oligi loomulikult olnud täpselt see, mida Pärsia kuningas tahtis.⁶⁴

Agesilaos tuli Kreekasse tagasi mööda maad ja mööda sama marsruuti läbi Traakia ja Põhja-Kreeka, mida pea sada aastat tagasi oli kasutanud Xerxes.⁶⁵ Teel olles kuulis ta võidukast lahingust Korintose all, kus langes ainult kaheksa spartiaati ning kiirustas edasi.⁶⁶ Xenophon kirjeldab, kuidas Tessaalias saatsid tema väge teebalaste poole läinud tessaallased, keda

⁵⁹ Xen. Hell. 3.5.17–25

⁶⁰ Ka Korintos oli eelnevalt keeldunud Pausaniase väekke oma mehi saatma. Argose oli traditsiooniline Sparta vastane Peloponnesusel endal juba ammustest aegadest, nagu eelnevalt ka mainitud.

⁶¹ Korintose maakonnas asuv maakitsus Peloponnesuse ning ülejäänud Kreeka vahel, mis on vaid 6 kilomeetri laiune kõige kitsamas kohas. Juba antiikajal mõeldi tõsiselt siia kanali ehitamisele. Paus. 2.5

⁶² Diod. 14.82.1–4

⁶³ Diod. 14.82.5–10

⁶⁴ Diod. 14.83.1–4 ja Xen. Hell. 4.2.1–8

⁶⁵ Aasiasse jättis ta väiksema väekoondise, mis pidi jätkama sõda Pärsia vastu, kuid Agesilaose lootus oli pärast Korintose sõja kiiret võitu Aasia rindele naasta. Seda mainib Xenophon korduvalt ning pettumust ja nõrdimust rõhutab ka Plutarchos. Xen. Hell. 4.2.3 ja 4.3.2–3 ning Plut. Ages. 15–16

⁶⁶ Xen. Hell. 4.3.1 Selle eest langes nende liitlaseid palju.

Agesilaosel õnnestus mõneti ootamatult ratsavägede kokkupõrkes võita.⁶⁷ Boiootias astus tema vastu Teeba ja liitlaste vägi, keda Agesilaosel õnnestus samuti raskes lahingus võita.⁶⁸

Samal ajal aga kaotas Sparta Knidose lähedal merelahingu ateenlase Kononi juhitud suure pärslaste laevastiku vastu, millest suure osa moodustasid kreeka meremehed.⁶⁹ Kononil õnnestus hõivata suur hulk vastase laevu ning Sparta laevastiku riismed pagesid Knidosesse.⁷⁰ Sama, 394. aasta suvel õnnestus Kononil Sparta poolt üle meelitada mitmeid linnu nii Egeusel kui ka Aasias, kellest osa ühinesid ka temaga ja Sparta-vastase liiduga.⁷¹ Tõenäoliselt rõhutati meelega Kononi rolli ning vähendati Pärsia oma selles tegevuses, et linnade ületulek oleks kiirem ja lihtsam – ka pikemas plaanis oleks Pärsial lihtsam tegeleda Aasia kreeklastega ilma tugeva Sparta kaitseta.⁷² Järgmisel, 393. aastal, saabus Konon ja tema juhitud laevastik Kreekasse, kus hõivas Küklaadid ning vallutas Lakoonia lähedal asuva Kythera saare, kuhu jättis garnisoni. Ta viis oma laevastiku Atikasse ning andis nii selle kui ka Pärsia kuninga poolt talle antud raha linnale üle. Seda raha kasutasid ateenlased oma müüride taastamiseks – taastamine oli tõenäoliselt alanud kohe sõja puhkemisega, kuid Kononi rahaline panus aitas sellele kindlasti kõvasti kaasa. Pärsia laevadest sai uue Ateena laevastiku tuumik.⁷³ Kononiga kaasas olnud üks Pärsia Aasia asevalitsejatest, Pharnabazos,⁷⁴ sõlmis tõenäoliselt samal ajal Korintoses Spartaga sõdivate linnadega liidu ning kihutas neid aktiivsele tegevusele.⁷⁵

⁶⁷ Xen. Hell. 4.3.3–9

⁶⁸ Xen. Hell. 4.3.15–21 Agesilaos ise sai haavata. Xenophon nimetab ebatavaliseks seda, kuidas lahingus jäid teebalased teistest eraldatuks ning pidid omadeni jõudmiseks spartalaste liinidest läbi võitlema, seda loomulikult raskete kaotuste hinnaga.

⁶⁹ Konon oli Ateena väejuht, kes oli juhtinud Ateena laevastikku Peloponnesose sõja viimastes otsustavates ja hukatuslikes lahingutes. Ta oli selle eest pagendatud ning oli leidnud teenistuse Pärsia kuninga juures. Kui Pärsia uus laevastik oli valminud, õnnestus Kononil veenda kuningat teda selle juhiks määrama. Konon sai kaasa ka raha ning juhised spartalaste ülemvõimu merel murdmiseks. Xen. Hell. 2.1 ja 4.3.11–12, 8.1–7

⁷⁰ Diod. 14.83.4–7 ja Xen. Hell. 4.3.10–14 Agesilaos varjab seda oma väe eest enne eelnevalt kirjeldatud lahingut, et hoida moraali kõrgemal.

⁷¹ Xen. Hell. 4.8.1–8

⁷² Xen. Hell. 4.8.2 ja Seager 2008, 103–104 kirjeldab ning arutab Kononi tegevuse üle põhjalikumalt.

⁷³ Diod. 14.84.4–5 ja 85.2–3 ja Xen. Hell. 4.8.9–10 ning Seager 2008, 104–105 arutleb müüride taastamise alguse ning ka selle üle, miks pärslased sellise tegevusega nõus võisid olla, ka Ateena imperialismi vaatenurgast.

⁷⁴ Kõrgest soost Pärsia riigimees, kelle suguvõsa valitses asevalitsejatena pea terve klassikalise ajajärgu mereäärset Früügia piirkonda. Just tema ja Lüüdia asevalitsejad viisid ellu Pärsia kuninga Kreeka suunalist poliitikat ning mängisid olulist rolli nii Peloponnesose sõja teises poolses kui ka käsitletaval perioodil. Hiljem abiellusid selle suguvõsa naisesindajad nii Aleksander Suure endaga kui ka mitmete tema lähikondsetega.

⁷⁵ Diod. 14.84.5 ja Xen. Hell. 4.8.8

393. aastal eKr oli vaenutegevus koondunud Korintose ja Sikyoni ümber.⁷⁶ Üks märkimisväärne areng oli aga see, et Korintos suutis Korintose lahe enda kontrolli alla saada – tänu Pharnabazose jagatud rahale, millega mehtasid nad laevastiku.⁷⁷

Selline olukord, kus ainult Korintose maid rüüstatakse, kuid teised liitlased saavad segamatult maad harida, ei meeldinud loomulikult korintoslastele. Seega järgmisel aastal plaanis osa kodanikke riigipööret, kuid see sai teatavaks ning liitlaste poolehoidjad asusid riigipöörajaid maha suruma ja seda üsna veriselt. Need, kes pääsesid pagendusse, kutsuti mõne aja pärast linna tagasi. Selleks ajaks oli aga Argos ja Korintos liidetud üheks, koos ühise kodakondsusega. Selle peale lasid Korintose mässumeelsed hoopis spartalased Korintose ja selle sadama – Lechaioni – vaheliste müüride sisse. Järgnenud lahingu tagajärjel jäi sadam Sparta kontrolli alla. See oli viimane suurem välilahing osapoolte vahel, kuid mõlemad pooled kasutasid aktiivselt palgasõdureid rüüsteretkedeks.⁷⁸

2.2. Rahupüüdlused ning sõja jätk

Kononi tegevus ei jäänud loomulikult ka Spartas tähelepanuta ning sealt saadeti saadikuna teele Antalkidas,⁷⁹ kes läks Aiasiasse pärsia asevalitseja Tiribazose juurde.⁸⁰ Kui Sparta vastased sellest kuulsid, otsustasid nemad sama teha. Üks lähetatutest oli Konon ise. Seal süüdistas Antalkidas Kononit Pärsia kuninga reetmises ning pakkus hoopis ise Pärsiale soodsaid rahutingimusi – Sparta loobub ambitsioonidest Aiasias ning sealsed kreeklaste linnad jäävad Pärsiale, kõik ülejäänud linnad aga autonoomseks.⁸¹ Sparta-vastaseid tegi selline rahupakkumine

⁷⁶ Linn Korintose maakonnas Isthmosest vahetult läänes. Hellenismi ajal saab sellest Ahhaia liidu keskus, vaatamata sellele, et otseselt Ahhaias see ei asunud. 4. sajandil oli kuulus kunstikeskus.

⁷⁷ Xen. Hell. 4.8.10

⁷⁸ Xen. Hell. 4.4.1–14 ja Diod. 14.86.1 Korintose ja Argose liidust lähemalt näiteks Griffith 1950, kus ta toob välja ka Xenophoni erapoolikuse, probleeme täpsema kronoloogia ning ka selle liidu sisu üle – kuivõrd võis olla tegu Argose-poolse täieliku ülevõtmisega või pigem rohkem kodakondsuse jagamisega.

⁷⁹ Sparta väejuht ja diplomaat, kellel oli järgnevalt oluline roll Kuninga-rahuh sõlmimisel. Plutarchos kirjutab, kes ise mõistab selle rahu tugevalt hukka, kuidas pärast Leuktrat üritab Antalkidas uuesti võita Pärsia toetust ning abi, et taastada Sparta hegemooniat, kuid selle läbikukkumisel sooritab enesetapu. Plut. Art. 22

⁸⁰ Tiribazos oli olnud Kyrose retke ajal Lääne-Armeenia provintsi asevalitseja, kelle aladelt kreeklased hiljem taganedes läbi läksid, ning sai pärast Tissaphernest Lüüdia asevalitsejaks. Tal oli oluline roll nii Korintose sõjas sekkumisel kui ka Küprose vastases sõjategevuses 386–385. aastal. Artaxerxes hindas tema teeneid kõrgelt ning lubas talle oma tütreid naiseks, kuid muutis hiljem meelt ning abiellus nendega ise. Selline ebaõiglus sundis Tiribazost alkatama Artaxerxese vastase vandenõu, mis küll avastati ning vahistamisel sai Tiribazos surma. Plutarchose Artaxerxese elulugu kajastab läbivalt ka tema saatust.

⁸¹ Nagu eelnevalt mainitud, saab sellest tulevase Kuninga-rahuh põhitees, kuid põhimõtteliselt kordab see juba Peloponnesose sõja aegset Sparta ja Pärsia liidu tingimust.

aga ärevaks, sest see tähendanuks, et Ateena oleks pidanud loobuma endale olulistest saartest,⁸² Teeba oma hegemooniast Boiootias ning Argos oma ühisriigist Korintosega. Antalkidase rahutingimused oleksid kõigi tiibu oluliselt kärpinud, peale Sparta enda.⁸³

Sel hetkel jäi rahu sõlmimata, sest Tiribazos ei saanud üksinda Spartaga kahepoolsesse lepingusse astuda ilma kuninga nõusolekuta, kuid ta andis Spartale raha ning vangistas Kononi.⁸⁴ Aga paistab, et Sparta kutsus oma vastaste esindajad enda juurde, et siis seal rahu üle edasi arutada. Sparta oli valmis järeleandmisteks – Teebale juhtroll Boiootias v.a. Orchomenos,⁸⁵ Ateenale need olulised kolm saart, kuid Argos pidi Korintosest loobuma. Selle kõige hind oleks olnud Aasia kreeka linnade Pärsia alamateks jätmine. Sellega oleks Teeba saavutanud kõige rohkem, mistõttu oli rahu poolt.⁸⁶ Argos oleks kõige rohkem kaotanud ja oli seega kindlalt sõja jätkamise poolt. Ateena oli sõjast kindlasti palju võitnud ja ka Sparta pakkumine oli positiivne, aga Kononi toodud laevastik ning ülesehitatud müürid lubasid palju rohkemat ning seekord hääletasid ateenlased veel sõja jätkamise poolt.⁸⁷

Järgnevalt 391. aasta alguses suutsid liitlased Lechaioni tagasi vallutada.⁸⁸ Samal ajal aga rüüstas Agesilaos Argose maakonda, kuid pööras siis tähelepanu Korintosele. Seal vallutas ta uuesti Lechaioni.⁸⁹ Järgmisel aastal oli Agesilaos tagasi Korintose lähedal rüüstamas või siis pagenduses olevaid korintoslasi abistamas.⁹⁰ Just sel ajal sai aga Lechaioni garnison valusa kaotuse osaliseks, mis vähemalt mõningal määral määris Sparta edu ja mainet,⁹¹ et isegi nende

⁸² Xen. Hell. 4.8.15 – Xenophoni järgi Lemnos, Imbros ja Skyros. Ateenale oli vilja sisseveost ning tugipunktid Egeusel olid iseseisvale Ateenale eluliselt vajalikud ning juba eelmisel sajandil koloniseeritud, nagu mainib Thukydides. Thuc. 7.57.2

⁸³ Xen. Hell. 4.8.12–15 Millele loomulikult juhtisid liitlaste saadikud tähelepanu.

⁸⁴ Xen. Hell. 4.8.16–17 Tõenäoliselt õnnestus Kononil jõuda Küprosele, kus ta üsna pea vana meheka sureb.

⁸⁵ Kelle oli Lysandros suutnud enne oma surma veenda Teeba vastu üles tõusma. Et tegemist oli traditsioonilise Teeba konkurendiga Boiootias, siis tõenäoliselt liialt palju veenmist vaja ei olnud. Sellegi poolest oli Sparta tõenäoliselt andnud Orchomenosele lubadusi. Xen. Hell. 3.5.6

⁸⁶ Eelnevalt mainitud Teeba poole läinud tessaallased on tõenäoliselt märk Teeba aktiivsest tegevusest Kesk-Kreekas, kus asuti looma mõjusfääri. Kesk-Kreeka läks suuresti kohe sõja alguses liitlaste poole üle. Tunnustatud iseseisvus oleks tõenäoliselt tähendanud ka sellise mõjuala kaudset tunnustamist Sparta poolt.

⁸⁷ Seager 2008, 108–109 Ateena jaoks oli oluline Sparta merevõimu murdmine ning müüridega oma linna ja sadamaühenduse kindlustamine. Et need olid mõlemad tänu Kononile saavutatud ning Sparta seotud Korintose juures, siis tõenäoliselt tundus ateenlastele olukord soodne, et oma mõjuvõimu Egeusel kasvatada. Siiski olid linna rahalised vahendid sõjapidamiseks võrreldes Peloponnesuse sõjaga kindlasti märksa väiksemad, et sõja kasuks otsustamine ei olnud päris iseenesestmõistetav.

⁸⁸ Diod. 14.86.4

⁸⁹ Xen. Hell. 4.4.18–19

⁹⁰ Xen. Hell. 4.5.1–10 ja Diod. 14.91

⁹¹ Xen. Hell. 4.5.11–17 ja Diod. 14.91.2–3 Ehk kergemalt relvastatud sõjamehed hävitasid raskerelvis Sparta üksuse.

liitlased mõnitasid neid nende koduteel.⁹² Samuti vallutasid Ateena väejuhi Iphikratese salgad kõik Agesilaose hõivatud tugipunktid tagasi,⁹³ välja arvatud Lechaioni, kus jäi veel Sparta garnison püsima.⁹⁴ Küll aga sundis see Argost Korintosesse vägesid juurde saatma, mis aga tekitas linnas hõõrdumist Iphikratesega sõduritega. Ateena kutsus Iphikratese tagasi, et vältida konflikti liitlasega.⁹⁵

389. aastal pöördus Agesilaose tähelepanu Kreeka loodeossa, kus akkaialased palusid tema abi,⁹⁶ et seista vastu akarnaanialaste rünnakutele.⁹⁷ Sparta nõudis, et Akarnaania tuleks nende poole üle, millest viimased aga keeldusid.⁹⁸ Agesilaos rüüstas nende maad, kuid jättis linnad vallutamata ning nende seemnevilja puutumata, kalkuleerides, et seeläbi on nad järgmisel korral altimad pooli vahetama. Täpselt nii läks ning järgmisel aastal piisas vaid teatest, et Agesilaos on tulemas, kui akarnaanialased olid valmis Sparta poole üle minema.⁹⁹

Noor Sparta kuningas Agesipolis sai 388. aasta kevadel Argose vastu tegevusse astuda,¹⁰⁰ sest Teeba ja Ateena ründamist hinnati liiga ohtlikuks ning Argose maakond oli suhteliselt vähe sõjas kannatada saanud. Pärast oraaklitega konsulteerimist ning sealt positiivsete vastuste saamist asus ta väega Argose maakonda rüüstama, üritades igal võimalusel Agesilaose varasemat rüüsteretke üle trumbata. Tagasi pöördus ta alles pärast mitmete halbade ennete kogemist.¹⁰¹

⁹² Xen. Hell. 4.5.18

⁹³ Kuulus Ateena väejuht, kes oli aktiivne 4. sajandi esimesel poolel ning saavutas kuulsuse oma sõjalise meisterlikkuse ning reformidega. Diodoros kirjutab Iphikratese kohta terve peatüki, milles kirjeldab tema olulisust sõjalaase innovaatorina. Diod. 15.44

⁹⁴ Xen. Hell. 4.5.19

⁹⁵ Xen. Hell. 4.8.34

⁹⁶ Maakond Põhja-Peloponnesosel, mis oli suhteliselt vaene ja mägine ala, kuid hiljem hellenismi perioodil tõuseb esile oma Makedoonia-vastase poliitikaga. Herodotos pajatab, kuidas Trooja sõja järgselt ajasid sissetungivad doorialased akkaialased oma senisest kodust tulevases Argose maakonnas, kes siis omakorda tungisid loodesse ning võtsid üle ja pärandasid oma nime senini joonlasega asustatud piirkonnale, kes omakorda rändasid Aasia rannikule ning rajasid seal linnad ning andsid nime sealsele Joonia maakonnale. Hdt. 7.94 ja Hdt. 1.145 ning Paus. 7.1

⁹⁷ Joonia mere äärne kreeka segaasustusega piirkond, mis oli vähem linnastunud ning barbaarsem kui päris Kreeka. Küll aga muutis piirkonna oluliseks selle asukoht Itaalia-Kreeka meretee ääres ning lähedus Korintose lahe suudmele, mistõttu olid korintoslased rajanud siia kolooniad, ning see tõmmati sageli Kreeka sõdadesse. Näiteks Thukydides teine raamat kirjeldab Akarnaaniaga seotud kampaaniaid.

⁹⁸ Xen. Hell. 4.6.14 Olukord Korintose lähel võis olla segasem – Xenophon mainib, et koos Lechaioni hõivamisega said spartalased jälle kontrolli ka lahe üle, kuid Agesilaose Akarnaania retke kirjeldades mainib, et ateenlased olid suutelised tema ületamist takistama. Sellest tuleb järeldada, et ka Korintose lähel oli toimunud tegevus, mis ei ole meieni jõudnud. See võis olla ka akarnaanialaste keeldumise põhjuseks. Seager 2008, 112

⁹⁹ Xen. Hell. 4.6 ja 4.7.1

¹⁰⁰ Pagendatud Pausaniase poeg, kes oli nüüd saanud täisealiseks.

¹⁰¹ Xen. Hell. 4.7.2–7

2.3. Sõda Egeusel ning sõja lõpp

Vahepeal, 391. aasta suveks, oli selgeks saanud ka see, et Pärsia kuningas ei olnud veel valmis Spartat usaldama ega näinud Ateena ambitsioonides veel suuremat probleemi kui Sparta reetlikkuses. Artaxerxes saatis Tiribazose asemel Aasiasse uue asevalitseja, Struthase, kes oli selgemalt Ateena-meelne ning Sparta-vastane. Sparta vastas sellele Thibroni all uue väe Aasiasse saatmisega, mis aga sai üsna pea Thibroni enda ettevaatamatuse tõttu lüüa.¹⁰²

Peatselt aga saabusid Spartasse saadikud Rhodose oligarhiliselt meelestatud pagendatutelt. Spartalased, saades aru, et demokraatlik ja Ateena-meelne Rhodos oleks neile ohtlik, otsustasid sinna saata kaheksa laeva oligarhiameelsete toetuseks. Samuti saadeti Diphridas uueks väejuhiks Aasiasse, kelle ülesandeks oli vähegi Thibroni saavutatut hoida. Selles oli ta edukas ning tal õnnestus ka Struthase tütar koos abikaasaga vangistada, mille eest sai ta hädavajalikku lunaraha. Sparta kaheksa laeva aga jäid pidama Knidosesse, sest nad ei tundnud, et neil oleks olnud piisavalt väge, et oligarhe Rhodosel aidata.¹⁰³

Sparta saatis nüüd, 390. aastal, Agesilaose venna Teleutiase koos Lechaionis baseerunud kaheteistkümne laevaga samuti Rhodosele. Koos Knidoselt ja Samoselt ning teel hõivatud kümne Ateena laevaga saabus ta kokku kahekümne seitsme laevaga Rhodosele ning tema abi aitas oligarhiameelsetel jõududel olukorra endi kasuks pöörata.¹⁰⁴

Selline Sparta aktiivsus Egeusel ei jäänud ka Ateenas tähelepanuta ning nad otsustasid saata oma laevastiku Rhodosele. Laevastiku etteotsa sai Thrasybulos, kes aga otsustas viia oma laevad põhja poole, et otsida liitlasi ning raha, sest olukord Rhodosel tundus olevalt positiivne ja stabiilne. Egeuse põhjaosas võitis ta Ateena poole sealsed traaklased ning ka kalchedoonlased ning Hellespontose linnad.¹⁰⁵ Viimaste puhul aitas see, et Pharnabazos oli jätkuvalt Ateenaga heades suhetes. Byzantionis kehtestas ta demokraatliku riigikorra ning seadis sisse Ateena tollimaksu

¹⁰² Xen. Hell. 4.8.17–19 ja Diod. 14.99.1–3

¹⁰³ Xen. Hell. 8.20–22 ja Diod. 14.97

¹⁰⁴ Xen. Hell. 4.8.23–25 Ateena laevad olid olnud teel Kürposele, et aidata sealset kuningat Pärsia vastu. Xenophon pahandab siin mõlema osapoolega ning juhib tähelepanu, et ateenlased, kellel oli Pärsia soosing, saatsid kuninga vaenlastele laevu, ning Sparta, kes sõdis Pärsia vastu, nõrgendas aga nüüd hoopis kuninga vaenlaseid.

¹⁰⁵ Kalchedon asus Bosporuse ääres Byzantioni Aasia-poolsel vastaskaldal ja oli rajatud enne viimast Megara ja Ateena kolonistide poolt 7. sajandil eKr, kuid juba antiiksed avaldasid hämmeldust, et ei valitud sealt silmaga nähtavat ja silmanähtavalt paremat asupaika tulevase Byzantioni näol. Sarnaselt viimasega oli tähtis kaubalinn, mille kontrolli pärast võideldi nii varasemalt kui ka hiljemgi veel. Hilisantiigis-varakeskajal näiteks tähtsate kirikukogude toimumispaik. Hellespontos on kitsas väin, mis eraldab Marmaara merd Egeusest. Tänapäeval tuntud kui Dardanellid.

Musta mere kaupadele.¹⁰⁶ Järgmisel aastal, teel tagasi lõuna poole, õnnestus tal ühendada Lesbose saar sõbralike valitsuste alla ning ta asus koguma raha, et võimalikult suure väega Rhodosele appi jõuda – nüüdseks pidi juba olema selge, et Teleutias oli olnud edukas ning pööranud olukorra seal ateenlaste kahjuks. Thrasybulos ise hukkus oma rahakogumisretke käigus, küll aga jäi Ateena laevastik uue juhiga piirkonda ning toetas Rhodose demokraate. Selline edu strateegiliselt olulises piirkonnas tegi spartalased ärevaks. Nad otsustasid saata Anaxiose tagasi Aiasiasse, et loodetavasti nullida vähemalt osaliselt Thrasybulose edu sealkandis ning segada Ateena kaubalaevu. Ateenlased vastasid sellele äsja Korintosest tagasi kutsutud Iphikratese lähetamisega, kes suutiski mõne aja pärast läbi varitsuse Anaxiose tappa ning tema palgasõjaväe purustada.¹⁰⁷

Atikast mitte väga kaugel asuvat Aigina saart olid spartalased kasutanud reidide platsdarmina. Et selline tagala rüüstamine oli ateenlastele väga ebamugav, otsustati 389. aastal Aiginale väesalk viia. Ajal, mil ateenlased rajasid kindlustatud tugipunkti saarele, jõudis Teleutias saarele appi tulla ning ajas Ateena laevastiku tagasi. Kindlus püsis küll veel mõned kuud, kuid Sparta sõjalaevad jäid Aiginale, mille tõttu otsustasid ateenlased kindluse evakueerida. Läbimurre tuli mõnevõrra hiljem, 388. aastal, mil Ateena väejuht Chabrias,¹⁰⁸ kes oli tegelikult teel Küprosele sealset kuningat toetama, suutis Aiginal spartalasi varitseda, kus suri ka viimaste juht. See oli tõsine löök spartalaste moraalile, samas kui ateenlased said nüüd segamatult merd sõita. Sparta saatis 387. aastal uuesti Teleutiase välja, kes karistas ateenlasi hulljulge öise reidiga Pireusse. Nüüd oli jälle Aiginal tugev spartalaste kohalolek.¹⁰⁹

Vahepeal puhusid muutuste tuuled ka Pärsias. Paistab, et kuningas hindas olukorra ümber ning nägi, et Ateena agressiivne poliitika, Thrasybulose edu ning kuninga vaenlaste toetamine oli muutnud Ateena suuremaks nuhtluseks ja ohuks kui Sparta. 388. aastal määras ta Struthase asemel uuesti Aiasiasse Tiribazose, kelle juurde lähetasid spartalased kiiresti Antalkidase. Nad mõlemad reisisid Susasse ning seekord oli kuningas rahuga nõus, eeldusel, et Aasia kreeklased jäävad tema võimu alla. Kuid Antalkidase tegevus ei piirdunud ainult sellega. Tulnud 387. aastal tagasi Egeuse äärde, asus ta enda alla koondama laevastikku, millesse panustas nüüd ka Tiribazos, et võtta Egeuse kirdepiirkond enda kontrolli alla. Lõpuks kogus ja hõivas ta väiksematelt Ateena salkadelt

¹⁰⁶ Tema retkest kui mõjusfääri laiendamisest endise impeeriumi jälgedes lähemalt Seager 2008, 113–115 ning ka sellest, kuidas tegemist on näitega kroonilisest rahapuudusest võrreldes eelmise sõjaga.

¹⁰⁷ Xen. Hell. 4.8.25–39 ja Diod. 14.99.4–5

¹⁰⁸ Kuulus ja kaasaegsete poolt tunnustatud Ateena väejuht, kes sarnaselt Iphikratesega osales kõigis selle perioodi sõdades. Samuti saadeti teda palgasõduriteväe eesotsas võitlema näiteks Egiptuses.

¹⁰⁹ Xen. Hell. 5.1–24

kokku 80 laeva, millega suutis edukalt takistada ateenlaste kaubandust nende jaoks üliolulises piirkonnas. See, koos kõige eelnevaga, tähendas, et ateenlased olid nüüd palju altimad rahu üle läbi rääkima.¹¹⁰

387. aastaks oli kõigil osapooltel põhjust rahu otsimiseks. Ateena oli juba saavutanud selle sõjaga palju – taastanud oma iseseisvuse ja pikad müürid ning suure laevastiku. Nüüd aga, mil olukord merel ei lähemal (Aigina) ega kaugemal (Antalkidase tegevus) ei olnud enam üldse kindel, oleks kogu oma laevastiku suures merelahingus kaotamisega riskimine tähendanud ka 404. aasta absoluutse kaotuse kordumist. Pigem oldi nüüd valmis leppima saavutatuga. Ka Sparta, kelle jaoks oli Teleutiase ja Antalkidase tegevus merel kastanid tulest välja toonud, oli tegelikult sõjast kurnatud. Lisaks iga-aastastele retkedele pidid nad ka mehitama ja valvama olulisi tugipunkte nii vastaste kui ka liitlaste juures.¹¹¹ Argoslased aga said alles hiljuti rüüstamist omal nahal tunda ning spartalased olid juba välja hõiganud, et järgmine aasta kordub sama.¹¹²

Tiribazos kutsus rahust huvitatute saadikud enda juurde ning luges neile Pärsia kuninga tahte ette: Aasia kreeklased jäid tema alamateks ning kõik teised kreeklased vabaks, v.a. Ateenale olulised Lemnos, Imbros ja Skyros, ning rahuleppe rikkujate vastu võtavad kõik osapooled ette sõjatee.¹¹³ Järgmisel kevadel koguneti Spartas, et Kuninga-rahu täpsem versioon kinnitada.¹¹⁴ Teebalased, kellele eelmine kord oli lubatud kogu Boiootia, üritasid ka seekord kõigi boiootlaste eest vannet anda. Agesilaosele see ei sobinud ning ta lubas Teeba rahust välja jätta ning nende vastu sõtta minna, kui nad peaks Boiootia loobumisest keelduma. Agesilaos alustas juba sõjaks ettevalmistusi, kuid enne jõudsid Teeba saadikud tagasi ning nõustusid tingimustega.¹¹⁵ Ka Argost ähvardas Agesilaos sõjaga, kui too ei tahtnud Korintosest loobuda, mispeale taltsusid ka nemad, ning Korintoses taastati sõjaeelne kord.¹¹⁶

Seega, vaadates lõplikud sõjatulemused veel kord üle. Ateena võis rahul olla – nad olid taastanud oma iseseisvuse, pikad müürid, laevastiku ning nende jaoks olulised tugipunktid Egeusel. Samuti taastati mitmed kontaktid üle Egeuse ja Aasia, mis küll olid kaugel eelmise

¹¹⁰ Xen. Hell. 5.1.25–29 ja Diod. 14.110

¹¹¹ Xen. Hell. 5.1.29 Nagu Xenophon ütleb, et tuli valvata usaldusväärseid linna, et keegi neid ei hävitaks, ning ebausaldusväärseid, et need mässama ei hakkaks.

¹¹² Xen. Hell. 5.1.29–30

¹¹³ Xen. Hell. 5.1.31 – nagu eelnevalt juba viidatud.

¹¹⁴ Seager 2008, 117–118

¹¹⁵ Seager 2008, 159 arutab, et tõenäoliselt oli nende seas nii Teeba juhitud Boiootia Liidu laialisaatsmine, Plataia taasasutamine ning sõjaline liit Spartaga.

¹¹⁶ Xen. Hell. 5.1.31–36 ja Diod. 14.110

sajandi impeeriumist, kuid see näitab siiski, mis suunas ateenlaste mõtted liikusid. Ka seda, et Ateena-sõbralikud jõud olid jätkuvalt piirkonnas olemas. Erinevus võrreldes varasema hiilgeajaga oli kindlasti ka see, et linna jõukus ning finantsvahendid olid tunduvalt väiksemad. Sellest ka Thrasybulose pikk retk Egeusel ja Ateena väejuhtide sage teenistus jõukate välisvalitsejate juures.

Ka Sparta võis rahul olla. Vahepealne täbar olukord suudeti lõpuks päästa ning neile soodsatel tingimustel rahuni jõuda. Ateena oli küll nende mõju alt läinud, samuti ka Aasia kreeklased, kuid neid oldi juba varem nõus maha müüma. Selle eest suutis Sparta hoida oma positsioone Peloponnesosel ja karistada nii Teebat, Korintost kui ka Argost. Viimaste ühisriigi tekkimist-kinnistumist õnnestus vältida ning võib eeldada, et traditsiooniliselt Sparta-sõbralikud oligarhilised jõud olid Korintoses jälle tugevamad. Ka Teeba domineeritud Boiootia liidu laialisaatmine sarnanes varasema Elise hegemoonia kärpimisega, mis kindlasti rahuldas Spartat ja eriti Agesilaose. Küll aga oli asjal see varjukulg, et Teebas said valitsevaks Sparta-vastased meeled, mis lähendas teebalasi Ateenale. See on märkimisväärne, arvestades, et Peloponnesose sõjas oli Teeba kindlalt Ateena-vastane ja osales mitmetes olulistes lahingutes, mis määrasid sõja tulemuse. Agesilaosele oli kahetsusväärne Aasia retke katkemine. Nii Plutarchose kui Xenophoni tekstidest võib aimata, et ta tunnetas, et kreeklased koos oleksid suutnud Pärsia kuninga vastu enamat. Siiski, lõpuks oli kõige tähtsam see, et Sparta suutis hoida kinna oma hegemooni positsioonist Kreekas endas.

3. PÄRAST KORINTOSE SÕDA – 386–371. a eKr

3.1 Sparta tegevus hegemoonia kindlustamiseks

Nagu eelmiselgi korral, asus Sparta pärast rahu saavutamist tegelema tõrksate liitlastega, kes olid sõja ajal negatiivselt silma jäänud. 385. aastal võeti sihikule Mantinea,¹¹⁷ kellele heideti ette sõja ajal Argosele vilja saatmist, laiska teenimist liiduväes ning üldist kadedust Sparta suhtes. Lojaalsuse tõestamiseks nõuti Mantinea müüride lammutamist. Sellest keeldumisel asuti sõjateele, mida juhtis Agesipolis.¹¹⁸ Mantinea saatis abipalve Ateenasse, kuid sealt abi ei tulnud.¹¹⁹ Mantineiat asuti piirama ning lõpuks lõhuti müürid tammistatud jõega, mis sundis mantineialased alistuma. Nüüd nõudsid spartalased ka elanike naasmist nelja külasse – nagu see oli ammustel aegadel enne Mantinea linna rajamist olnud. Sparta loogika oli, et külasid on lihtsam kontrollida ning sealt tulevad altimad sõdurid.¹²⁰

Seda märkasid Phleiuse linna pagendatud ja oligarhiliselt meelestatud jõud,¹²¹ kes järgmisel aastal otsustasid seda ära kasutada. Nad tuletasid spartalastele meelde, et nende kontrolli all oli linn olnud palju parem liitlane Spartale, ning veensid Spartat nende riigipööret toetama. Sparta saatiski saadikud Phleiusesse, kus soovitati pagendatud vabatahtlikult linna tagasi lasta. Teades nüüd juba väga hästi,¹²² mida sellest keeldumine oleks tähendanud, samuti kartes pagendatute toetajate poolset reetmist linnas endas, otsustasid elanikud nad linna tagasi lasta.¹²³

Samal, 384. aastal, sõlmis Ateena liidulepingu Hiiosega.¹²⁴ Korintose sõja ajal tehtud pingutused varasema mereliidu-impeeriumi mingilgi määral taastamiseks jooksid rahuleppega liiva.¹²⁵ Ning ka lepe Hiiosega oli vabatahtlik ning kaitseliit, mitte uus Ateena domineeritud

¹¹⁷ Peloponnesose keskel asuva Arkaadia idaosas asunud suur linn, mis asus Argose maakonna lähedal.

¹¹⁸ Xen. Hell. 5.2.3 Agesilaos jäi kõrvale, sest ta palus end taandada ettevõtmisest, viidates oma isa suurele tänuvõlale mantinealaste ees.

¹¹⁹ Diod. 15.5.1,5 Tõenäoliselt oli Sparta rahu rikkuv käitumine ilmselge, kuid ilmselt andis Ateenas eelmine sõda veel liiga palju tunda.

¹²⁰ Xen. Hell. 5.2.1–7 ja Diod. 15.5.3–5 ja 15.12

¹²¹ Linn Peloponnesose põhjaosas, varasemalt mainitud Sikyonist lõunas ja Argosest põhjas.

¹²² Diod. 15.19.4 ja Seager 2008, 161 Diodoros kirjutab, et Agesipolis teatas, et Sparta maine Kreekas on liiga halb ning linn pidi auväärsemalt käituma, ja et just Agesilaos oli olnud see, kes ajas agressiivset ja küünalist poliitikat. Seager aga tunnistab selle liialt ühekülseks lähenemiseks.

¹²³ Xen. Hell. 5.2.8–10

¹²⁴ Üks suurtest ja rahvarohketest Egeuse saartest. Asus olulises asukohas Aasia ranniku lähedal ning oli traditsiooniliselt tugeva laevastikuga.

¹²⁵ Eelnevalt mainitud Seager 2008, kus ta arutab Thrasybulose retke tagamaid.

sõjaliit. Praegu veel käitus Ateena ettevaatlikult ning alandlikult ega tahtnud Pärsia kuninga tähelepanu endale tõmmata. See erines tunduvalt sõja-aastatest, kus ateenlased väga Pärsia kuninga huvidega ei arvestanud.¹²⁶

382. aastal aga saabusid Spartasse saadikud põhja poolt Chalkidikest,¹²⁷ kus Olynthos oli saanud oma kontrolli alla suure osa Makedooniast ning oli saavutamas kohalikku hegemooniat oma juhitava konföderatsiooniga. Olynthose vastaste saadikud rõhutasid, et selline uus jõud oleks juba üksi tugev vastane spartalastele, kuid liidust teebalaste ja ateenlastega, kelle saadikud juba olevat olnud seal maad kuulamas, Sparta hegemooniat tõsiselt ohustav. Nad rõhutasid, et spartalastest oleks rumal lubada sellisel jõul enda vastu tekkida ja kasvada, eriti arvestades, kuidas nad olid pingutanud, et lõhkuda teebalaste juhtroll Boiootias. Just praegu, ütlesid nad spartalastele, et on võimalus Olynthose allutatud alad temalt kergemini tagasi võita, enne kui nood on olukorraga leppinud ning selline asjade seis kinnistunud. On tähelepanuväärne, et Xenophoni talletatud kõnes ei viita saadikud kordagi 386. aasta rahule ega autonoomiale, vaid mängivad otse ja varjamatult Sparta imperialistlikule reaalspoliitikale ning hegemoonia huvidele.¹²⁸

Sparta ja liitlased leppisid kokku, et saadetakse välja kümne tuhande pealine vägi ning kõik liitlased peavad proportsionaalselt osalema meeste või rahaga. Saadikud põhjast aga soovisid, et nii kiiresti kui võimalik saadetakse sinna spartalase poolt juhitud kontingent, sest kõigi liitlaste väe kokku kogumine võtnuks kaua aega. See kiideti heaks ning Eudamidas läks kahe tuhande mehega Traakiasse, kus asus vabatahtlikult üle tulnud Potidaiast lähtuvat kaitsesõda pidama.¹²⁹ Tema vend Phoibidas pidi koguma ülejäänud väe ning talle hiljem järgnema.¹³⁰

Järgnevalt asus Phoibidas teele ning peatus Teeba juures. Siin aga hõivas ta Teeba akropolise – Kadmeia. Diodoros ja Xenophon annavad sellele erineva põhjenduse. Esimene ütleb, et Sparta oli andnud kõigile väejuhtidele salajased käsud Kadmeia vallutamiseks.¹³¹ Xenophon aga kirjeldab, kuidas idee riigipöördeks ja okupatsiooniks tuli spartameelselt teebalaselt Leontiadeselt

¹²⁶ Seager 2008, 163–4 arutab selle kohta lähemalt ning rõhutab, et Ateena ei sättinud ennast veel rahutagajana üles. Sel hetkel jäi rahutagamise roll veel nominaalselt Pärsia kuningale, kuid hiljem võtsid kreeklased selle klausli juba ka ilma Pärsia osaluseta enda kanda.

¹²⁷ Makedoonia ja Traakia rannikute lähedal asuv pikkadest merre-eendivatest poolsaartest koosnev piirkond, mille kreeklased koloniseerisid. Muutus tähtsaks Peloponnesose sõja ajal tänu oma asukohale ning, nagu järgnevalt näha, paistab olevat suhteliselt õitsev ning rahvarohke piirkond.

¹²⁸ Xen. Hell. 5.2.11–20 ja Diod. 15.19.2–3

¹²⁹ Chalkidike läänepoolseima poolsaare maakitsusel paiknenud linn – ehk kaitsesõjaks igati sobilik.

¹³⁰ Xen. Hell. 5.2.23–24

¹³¹ Diod. 15.20.1–2

ning Phoibidas lasi end selles vaid veenda.¹³² Diodoros mainib ka konflikti, mis eelnes kolmesaja teebalase pagendamisele, kuid Xenophonil lahkusid nad ise ennetavalt.¹³³ Igal juhul pärast seda, kui spartalased ning nendele sõbralikud jõud olid Teeba enda kontrolli alla võtnud, läks Leontiades Spartasse, kus ta aga leidis nii kodanikud kui ka efoorid enda vastu negatiivselt meelestatult, sest sellist käitumist oli isegi teoreetiliselt raske autonoomia klauslitega sobitada – oli ju täpselt sellise käitumise pärast Sparta Ateena vastu eelmisel sajandil sõtta läinud ning seda korduvalt rahulepetes kinnitanud. Aga nüüd ütles Agesilaos, et sellist käitumist peab hindama Sparta ja reaalspoliitika vaatenurgast. Leontiades rõhutas, et Teeba oli alati Sparta vaenlaste seas ning ka Olynthose sõjas oleks ta varem või hiljem asunud liitu vastaspoolega. Selle julge sammuga oli aga Teeba sõprus ja poolehoid kindlustatud. Spartalased otsustasid, et Phoibidast tuleb karistada, kuid Teebast taganeda oleks juba liiga hilja. Võibolla just osalt enda õigustamiseks korraldasid nad Leontiades poliitilise vastase Ismeniase suure kohtumängu, kus süüdistati teda peaaegu kõigis Kreeka hädades. Leontiades poolehoidjad olid sellega loomulikult rahul ning panustasid tänutäheks kõvasti Sparta sõjakäiku – varasemalt oli Teeba seal osalemisest keeldunud.¹³⁴

Igal juhul vajab jätkamist sõjakäik Olynthose vastu, mille etteotsa määrati Phoibidase asemel Teleutias. Ta suutis kindlustada kõikide liitlaste entusiastliku osalemise, sest oli eelmises sõjas oma tegevusega saavutanud au ja kuulsust Sparta liitlaste seas.¹³⁵ Teleutias marssis põhja ning soovitas Makedoonia kuningal, kes oli tol hetkel väga raskes seisus, võita kohalikud traaklaste kuningad enda poolele. Seega oli tal Chalkidikesse jõudes väga suur vägi,¹³⁶ millega ta otsustas anda Olynthose all lahingu, mille ta napilt võitis, kuid linna piirama ta ei jäänud.¹³⁷

Järgmisel, 381. aastal, aga langes Teleutias ise Olynthose lähedal lahingus ning tema vägi taganes, et mitte öelda põgenes, sõbralikesse linnadesse. Selle peale saatsid spartalased välja uue suure väe, mille ette määrati Agesipolis. Temaga liitusid taas paljud liitlased ja spartalased ning ta

¹³² Kes oli üks Teeba spartameelsetest oligarhidest. Tema poliitiline vastane, Ismenias oli olnud üks Korintose sõja arhitekte. Et Teeba oli just keeldunud Sparta sõjakäigul osalemast, võib eeldada, et Ismeniase mõju oli märkimisväärne. See võib olla ka põhjuseks, mis Leontiadas sellise ekstreemse ettepaneku tegi. Lähemalt Seager 2008, 159–160

¹³³ Xen. Hell. 5.2.25–31

¹³⁴ Xen. Hell. 5.2.32–36 ja Diod. 15.20

¹³⁵ Ja selles on ühel nõul nii Diodorus kui ka Xenophon.

¹³⁶ Ta ühendas oma kogutud Sparta liitlaste väed, mille hulgas olid nüüd juba ka teebalased, Eudamidase ekspeditsiooniga, makedoonlastega ning traaklastega, kes tal õnnestus enda poole meelitada.

¹³⁷ Xen. Hell. 5.2.37–43

marssis põhja. Seal aga haigestus ta tõsiselt ja suri peagi. Tema asemel saadeti väejuhina põhja Polybiades.¹³⁸

Phleius oli panustanud Agesipolise retke suure hulga raha, kuid nüüd keeldusid Sparta-vastased Phleiuses jälle endistele pagendatutele järele andmast, sest eeldasid, et Spartal on põhjas liialt palju tegevust, et end nende asjadesse uuesti segada. Kuid kui pagendatud uuesti Spartasse tulid, siis vastas Agesilaos meeleldi Phleiuse vastu sõjaga, sest pagendatute hulgas oli tema sõpru. Linna piiramine jäi aga venima 379. aastani. Samuti oli spartalaste seas kuulda nurinat, et nad lähevad mõne üksiku inimese eest tuhandete vastu sõtta. Aja jooksul aga tuli linnast järjest enam inimesi pagendatute poole üle ning Agesilaosel õnnestus neist tuhandepealine üksus kokku panna. Kui phleiuslased lõpuks kapituleerusid, lasi Agesilaos asjad korraldada nii, et linna saatus jääks tema otsustada.¹³⁹

Polybiades oli oma sõjas edukas ning samal aastal, mil lõppes Phleiuse piiramine, suutis ta kurnatud Olynthose ümber piirata ning nad rahu otsima panna. Sparta sundis nad enda liitu astuma ning paljud Chalkidike linnad tegid sama. Nii Diodoros kui ka Xenophon on ühel nõul, et just sel hetkel olid spartalased oma vägevuse tipul. Nad olid oma Peloponnesose liitlased taltsutanud, teinud Teebast üksiku ja sõbraliku linna ning liitlase ja saavutanud suure mõju põhjas ning Ateena oli jätkuvalt ilma oma 5. sajandi liitlastest ja jõukusest. Sparta hegemoonia tundus nii ulatuslik ja kindel, et nii Pärsia kuningas kui ka Sitsiilia türann saatsid saadikud Spartasse nende vägevust tunnustama ning liitu otsima.¹⁴⁰

3.2 Ateena ja Teeba vastukäigud

Kuid juba samal, 379/78. aasta talvel õnnestus Ateenasse pagenud spartavastaselt ja demokraatlikult meelestatud teebalastel, kelle üks juhtidest oli Epameinondas,¹⁴¹ kontroll linna üle enda kätte saada – väiksel arvul vandenõulastel õnnestus Teebasse hiilida ning seal spartameelsed

¹³⁸ Xen. Hell. 5. 3.1.1–9,19–20 ja Diod. 15.21–22

¹³⁹ Xen. Hell. 5.3.11–17,21–25

¹⁴⁰ Xen. Hell. 5.3.26–27 ja Diod. 15.23

¹⁴¹ Epameinondas oli Teeba demokraatiameelne ning imperialistlik riigimees ning väejuht, kes asus pärast Teeba vabastamist hoogsalt linna poliitikat suunama. Ta mängis olulist rolli ka järgneval kümnenditel, mil Teeba võim oli kõige suurem. Plutarchose jaoks oli tegemist suurmehega, kellele ta pühendas ühe oma elulugude raamatust, mis aga ei ole kahjuks säilinud.

juhid tappa. Järgnevalt kutsuti rahvas kokku, valiti uued boiotarhid,¹⁴² ning pärast ebaõnnestunud rünnakut organiseeriti Kadmeia – mis oli jätkuvalt Sparta ja tema liitlaste garnisoni käes, kes olid juba saatnud käskjalad mässuteatega Sparta poole teele – piiramist ning saadeti Ateenasse abi järele. Ateenlased saatsid kiiresti väiksema väe Teeba poole teele ning asusid suuremat väge koguma, sest nii nemad kui ka teebalased eeldasid, et spartalased vastavad kiiresti ja suure jõuga. Lakkamatud rünnakud aga sundisid Kadmeia võitlejad alistuma, kellele lubasid teebalased ohutut tagasiteed koju. Sellest aga ei peetud kinni ning teebalased tapsid paljud poliitilised vastased, välja arvatud need, keda ateenlased jõudsid kaitsta.¹⁴³ Sparta kuningas Kleombrotos,¹⁴⁴ kes oli oma suure väega jõudnud juba poolele teele Teebasse, et Kadmeia kaitsjatele appi tulla, kohtus teel alistunud Sparta komandöridega, kes mõisteti järgnevalt Spartas Kadmeias alistumise eest surma. Kleombrotos aga jätkas retke Teeba vastu. Ta vältis ateenlaste salka, mis oli tema takistamiseks talle vastu saadetud, ning jõudis Plataiasse, mis oli jätkuvalt sõbralikes kätes. Seal edasi läks ta Thespiasse, kus viibis 16 päeva.¹⁴⁵ Siis jättis ta kolmandiku väest garnisioniks ning andis selle ja kogu raha, mis ta kaasa võtnud oli, teise Sparta väejuhi, Sphodriase käsutusse ning läks tagasi Peloponnesole. Tema sõdurites tekitas selline käitumine segadust, justkui ei olekski nad Teeba vastu sõtta läinud.¹⁴⁶

Üheks tagasihoidliku käitumise põhjuseks võis olla Teeba saatkond, mis võidi saata Spartasse kohe pärast edu Kadmeia all. Seda võis ajendada nii reaalne soov mõjusfääre jagades Spartaga normaalsed suhted sisse seada kui ka hirm Kleombrotose suure väe ning üldise Sparta vägevuse ees. Ei ole ka võimatu, et Kleombrotos oli veendumusel, et Ateena on palju ohtlikum kui Teeba.¹⁴⁷ Ka Ateenas on näha kõhklevat olekut – seal pandi algsest vandenõust teadlikud ning

¹⁴² Varasema Boiootia liidu linnade esindajate ametid. Seda vaatamata sellele, et teebalased ei kontrollinud sel hetkel täielikult isegi mitte oma linna, rääkimata tervest Boiootiast. Seager näeb selles selget märki Teeba uute juhtide kavatsustest. Seager 2008, 164–5

¹⁴³ Xen. Hell. 5.4.1–12 ja Diod. 15.25–27 ning Seager 2008, 165–6 Mõlemad allikad esitavad üsna erineva loo, Seager järgi Diodoruse esitatud tundub täpsem.

¹⁴⁴ Agesipolise vend, kes sai tema hukkamise järel kuningaks. Agesilaos palus sellest sõjakäigust eemale jääda oma vanusele viidates, kuid Xenophon kirjutab, et päris põhjus oli see, et ta tahtis vältida kuulujutte, kus tema aitab jälle üksikuid türanne terve nende rahva vastu. Xen. Hell. 5.4.13

¹⁴⁵ Nii Thespia kui Plataia olid Boiootia linnad. Plataia juures peeti maha ka samanimeline suur lahing Pärsia vastu. Plataialased olid traditsiooniliselt heades suhetes Ateenaga, sest Ateena oli toetanud neid juba enne Pärsia sõdu Teeba vastu ning plataialased olid ainsad, kes olid tulnud Maratoni lahinguks Ateenale appi. Peloponnesose sõja ajal hävitas Teeba Plataia, kelle põgenikud leidsid pelgupaiga Ateenas, kuid pärast Antalkidase rahu oli võimalik linn taasasustada.

¹⁴⁶ Xen. Hell. 5.4.13–18

¹⁴⁷ Seager 2008, 166 arutab Teeba saatkonna ning Kleombrotose tagasihoidlikuse üle mõnevõrra lähemalt.

seda toetanud väejuhid kohtu alla, nii et ka seal võis olla tegemist hirmuga Kleombrotose väe ees.¹⁴⁸

Küll aga tegutsesid ateenlased otsustavamalt Egeusel. Nad taunisid Sparta käitumist ning liitlaste autonoomia õiguse eiramist ning suutsid enda poole nüüd, 378. aastal, ja järgnevalt võita mitmed linnad.¹⁴⁹ Nad moodustasid uue liidu – nn Teine Ateena mereliit – kus Ateena pingutas kõvasti, et näidata, et tegemist oli, erinevalt eelmisest, mitte-imperialistliku liiduga. Kuigi selle juhtorgan paiknes Ateenas, oli igal selle liikmesriigil otsustamisel üks ja võrdne hääl. Samuti laideti maha ateenlaste endised kleruukiad ning Ateena kuulutas oma eesmärgiks Kuninga-rahus kirja pandud õiguste eest seismise ning liikmete kaitse Sparta tegevuse eest.¹⁵⁰

Kui Ateena oli varasemalt olnud veel kõhklemas, siis järnev spartalaste samm muutis nende meelsust. Sphoridas, kelle Kleombrotos oli jätnud väejuhina Boiootiasse maha, otsustas üritada öise üllatusrännakuga Pireust hõivata. Nii Xenophon kui ka Diodoros olid nõus, et tal ei olnud selleks juhtnööre Spartast endast, kuid on erimeelel, millised tema motiivid ikkagi olid. Esimene ütleb, et selle taga oli teebalaste kavalus ja altkäemaks, et kindlustada Ateena abi, mis oli just natuke kõhkleva löönud.¹⁵¹ Teine ütleb, et juhendi selleks andis Kleombrotos.¹⁵² Igal juhul avastasid ateenlased tema väe lähenemise ning Sphoridasel ei õnnestunud Pireust üllatada ega rünnata, kuid ta rüüstas teel olnud maju ja vara. Tol hetkel Ateenas viibinud Sparta saadikud nägid seda samuti ning mõistid sellise tegevuse hukka kui omaalgatusliku ning rahu rikkuva.¹⁵³ Nad kinnitasid, et Sparta mõistab Sphoridase üle kohut ja karistab teda täie rangusega.¹⁵⁴ Sphoridas aga pääses karistusest,¹⁵⁵ mida võtsid ateenlased kui kinnitust, et Sparta tahab sõda, ning asusid ka ise

¹⁴⁸ Xen. Hell. 5.4.19

¹⁴⁹ Diod. 15.28.3; Diod. 15.29.7 ja Diod. 15.30 ning Seager 2008, 166–67, 169–172. Diodorus mainib eraldi Hiiost, kellega Ateenal oli juba kaitse liiduleping, Byzantioni, Rhodost ja Mytilene ja ka Teebat ning Euboiat. Kokku olevat Diodoruse järgi seal seitsekümmend liiget, mille täpsuse ja uue liidu esialgse olemuse üle arutab Seager.

¹⁵⁰ Diod. 15.28, 29.7–9 ja Seager 2008, 170 Kleruukiad olid olnud eelmise Ateena mereliidu aegsed poliitiliselt sõltuvad kolooniad, mida ateenlased oli rajanud oma liitlaste maale. Nendest olid saanud Ateena imperialismi vihatud sümbolid.

¹⁵¹ Xen. Hell. 5.4.20

¹⁵² Diod. 15.29.5 ja Seager 2008, 167 pakub välja, et mõlemad võivad olla rohkem või vähemal määral tõesed.

¹⁵³ Võib-olla seoses mereliidu tuumiku loomisega, mis oli just praegu toimumas.

¹⁵⁴ Xen. Hell. 5.4.22–24

¹⁵⁵ Xen. Hell. 5.4.25–33; Diod. 15.29.6 Seager 2008, 168 näeb sellest kinnitust, et Spartas usuti, et sõda Sparta ja Ateena vastu korraga on võimalik ning võidetav.

sõjaks valmistuma: nad hakkasid organiseerima sõjaväge, ehitama ja mehitama uusi laevu ning kindlustasid Pireuse ning astusid Teebaga ametlikult liitu.¹⁵⁶

Veel samal aastal juhtis Agesilaos Sparta väe Boiootiasse,¹⁵⁷ kus ta baseerus Thespiais ning üritas sealt Teeba maid rüüstata. Teebalased olid ehitanud kaitseliini-tara, kuid osava manööverdamisega õnnestus Agesilaosel sealt läbi tungida ning ka selle taga olevaid alasid rüüstata, sest teebalased ei julgenud veel otsustavat välilahingut anda. Agesilaos kindlustas Thespiad ning jättis kohapeale Phoibidase ning lahkus ise koos peaväega sügisel. Phoibidas jätkas reididega, kuid teebalased üritasid Thespiad kogu jõuga rünnata, mille Pheobidas küll tõrjus, kuid hukkus ise lahingu käigus. Sparta saatis linna tugevdamiseks lisajõude.¹⁵⁸

377. aasta kevadel marssis Agesilaos uuesti Boiootiasse, kus tal õnnestus kavalusega uuesti Teeba maid rüüstata ning sundida osava manööverdamisega terve Teeba vägi, mis talle vastu saadeti, linna taganema. Thespiad pidi ta lahendama ka ühe sisetüli ning siis läks tagasi koju. Teel Lakooniasse aga jäi ta väga tõsiselt haigeks ning oli terve järgneva suve ja talve haigevoosis.¹⁵⁹ Teeba, kus oli nüüd aga väga tõsine mure toiduvarude pärast, sest Agesilaos oli kaks aastat järjest edukalt maad rüüstanud ning takistanud külvi ja lõikust, plaanis mööda merd laevadega vilja osta. Alguses õnnestus spartalastel seda Euboial asuvast Oreusist lähtuvalt takistada,¹⁶⁰ kuid ebapiisavat korda linnas ära kasutades õnnestus seal teebalastel linn enda kontrolli alla ning seega ohutult vilja importida.¹⁶¹

Järgmisel kevadel oli aeg uueks sõjaretkeks, mille ette sai Kleombrotos, kes aga nähes, et teebalased ja ateenlased tõkestavad tal Boiootiasse marssimist, pöördus ilma suurt lahingut andmata tagasi. Selle peale kutsusid liitlased Spartat üles olema aktiivsem merel: üritada merd mööda Ateenat vaenata või siis paisata mehi laevadega Boiootiasse, sest selline veniv sõda ilma otsustava võiduta hakkas ka neid kurnama. Sparta saatiski välja 60 laeva, mis asusid Ateenas kaubandust ning elutähtsat viljavedu takistama. Selle peale mehitasid ateenlased oma laevastiku

¹⁵⁶ Diod. 15.29.7–8 ja Xen. Hell. 5.4.34

¹⁵⁷ Diod. 15.31.1–2 See kampaania oli ka esimene, kus Sparta jagas oma liitlased üheksaks osaks, kus iga osa pidi välja andma vastava hulga mehi ühisväkke või siis panustama samaväärse hulga rahaga.

¹⁵⁸ Xen. Hell. 5.35–46 ja Diod. 15.32 ja 15.33.4–6 Mis on Diodorosel küll ajaliselt natuke nihkes, kuid peaks kirjeldama ikkagi 378. aasta tegevust.

¹⁵⁹ Xen. Hell. 5.4.58

¹⁶⁰ Viimane Spartale sõbralik linn Euboial, sest teised olid astunud mereliitu.

¹⁶¹ Xen. Hell. 5.4.47–57 ja Diod. 15.34.1–2 Oreusis paiknenud Sparta komandör oli vangistanud Teeba laevade meeskonnad, kuid ta ei valvanud neid piisavalt ning neil õnnestus linna akropolist hõivata ja linnas teebasõbralik riigipööre korraldada.

Chabriase juhtimisel.¹⁶² Järgnenud merelahingus Naxose all jäid peale ateenlased ning nad said jälle oma kaubateedel ülekaalu.¹⁶³

Järgmisel, 375. aastal, plaanisid spartalased oma vägesid üle Korintose lahe viia, kuid teebalased kutsusid selle vastu ateenlaste laevastiku teisele poole Peloponnesost, et seda takistada, sest spartalased ei oleks saanud jätta Peloponnesost haavatavaks. Teebalased olid huvitatud, et Sparta ei saaks nende maid uuesti rüüstata, nagu seda oli teinud Agesilaos. See omakorda aitas Teebal Boiootias jõuvahekorrad enda kasuks pöörata.¹⁶⁴ Ateenlased saatsidki Timotheuse juhtimisel kuuskümmend laeva Kerkyrale,¹⁶⁵ kus tal õnnestus saar ja ümberkaudsed alad endale sõbralikuks muuta. Lisaks võitis ta merelahingus talle vastu saadetud Sparta laevastikku.¹⁶⁶

Samal aastal sekkus Chabrias Traakias ning teebalased tungisid Fookisesse,¹⁶⁷ mille peale juhtis Kleombrotos Sparta väe samuti Fookisesse ning tegi plaane Boiootiasse tungimiseks. Teebalased taganesid ja valmistusid kaitseks. Samuti oli sõda olnud ka Ateenale kurnav ning ateenlased otsustasid ostida rahu, sest senine sõda oli kasulik pigem Teebale kui neile. Ka Spartat olid tabanud viimastel aastatel tagasilöögid nii maal kui ka merel. Rahust oli huvitatud ka Artaxerxes, kes tahtis saada kreeka palgasõdureid, et vallutada tagasi mässav Egiptus. Ning suvel sõlmiti vaatamata Teeba tõrksusele Spartas uuesti Kuninga-rahamu.¹⁶⁸

3.3 Uued sõjad ja sündmused kuni 371. aastani

Rahu aga ei kestnud kaua.¹⁶⁹ Timotheos suutis juba tagasiteel Kerkyralt Sparta silmis rahu rikkuda. Nimelt olid seal tema poolel võidelnud Zakynthose pagendatud,¹⁷⁰ kellel ta aitas tagasiteel rajada nende saarele kindlustatud positsiooni, mis loomulikult mitte-pagendatud

¹⁶² Kes oli vahepeal juhtinud Ateena kontingenti nii Boiootias kui ka Euboial. Diod. 15.30.5

¹⁶³ Xen. Hell. 5.4.59–61 ja Diod. 15.34.3–5, 15.35

¹⁶⁴ Diod. 15.37 Tegyra lahing. Ehk esimest korda võitsid teebalased spartalasid vähemuses olles, mis andis neile indu ja otsustavust järgnevateks aastateks.

¹⁶⁵ Samuti üks selle ajastu Ateena riigimehi ning väejuhte, kes juhtis vägesid pea kõikides Ateena sõdades ega peljanud ka Pärsia kuninga teenistust. Ühes Isokratese kõnes on kõrvalepõikena talletatud Timotheose saavutused ning seal kujutatakse teda kui väga head väejuhti. Isoc. 15.102–139

¹⁶⁶ Xen. Hell. 5.4.62–66 ja Diod. 15.36.5–6

¹⁶⁷ Diod. 15.36.1–4

¹⁶⁸ Xen. Hell. 6.1.1, 6.2.1 ja Diod. 15.38 ning Seager 2008, 175–6. Segadust tekitab siin tõik, et Diodorus ajab 375. ja 371. aasta rahu segamini ning selle 375. aasta rahutingimusi on raske tuletada.

¹⁶⁹ Seager 2008, 176–177 märgib, et järgnevate sünduste kronoloogia on segane ning täpselt sündmuste ahelat taastada on väga keeruline.

¹⁷⁰ Kõige lõunapoolsem saar Joonia mere saarestikus.

zakynthoslastele ei meeldinud. Nad apelleerisid Spartale, kes järeldas, et Ateena on sellise käitumisega rahu rikkunud. Sparta ja liitlased mehtasid uue laevastiku, mis pidi Zakynthose olukorra lahendama ning piirkonnas nende huve kaitsma. Et Kerkyra asus olulisel mereteel, siis ründasid spartalased 374. aastal ka seda saart ja jäid linna piirama.¹⁷¹

Kerkyra pöördus Ateena poole, kus hääletati sinna abi saatmise poolt. Aasta lõpus saadeti sinna väiksem vägi ning järgmiseks kevadeks planeeriti suuremat ekspeditsiooni. Selle juht Timotheos, kes oli samuti läinud Joonia saartele oma laevade jaoks mehi otsima, sest tal oli Ateenas raskusi nende mehitamisega, aga venitas ateenlaste arvates liialt palju ning ta kutsuti tagasi ning läks selle eest 373. aastal kohtu alla. Lõpuks juhtis järgmisel aastal laevastiku Kerkyrale Iphikrates, kuid vahetult enne tema sinna jõudmist oli linna piiranud Sparta komandör saanud surma ning tema laevastik taganenud. Iphikrates saavutas järgnevalt kontrolli Kerkyra üle ja asus piirkonna linna Ateena poolele üle meelitama. Samuti hakkas ta planeerima rünnakut Lakoonia enda vastu.¹⁷²

373. aastal õnnestus Teebal endale allutada Tanagra ja Thespiiai ning nende ülemvõim Boiootias oli kindel, kuid täpsed asjaolud ei ole selged. Samuti vallutas Teeba Plataia, mis aga hävitati hoopiski ning plataialased pagesid Ateenasse. Järgnevalt, kas 372. või 371. aastal, hävitasid teebalased ka Thespiiai linna ning tungisid 371. aastal uuesti Fookisesse, mille peale vastas Sparta jällegi Kleombrotose juhtimisel väe vastusaatmisega. Selline liidu põhimõtetevastane käitumine tekitas tuskas Ateenas,¹⁷³ kuid neil õnnestus teebalased endaga Spartasse kaasa kutsuda, et seal rahu otsida. Seal kinnitataksegi Kuninga-raham, kuid teebalased jäid sellest välja, sest vaatamata esialgu ainult teebalastena vandumisest, tahavad nad järgnevalt lepet muuta, et ise kogu Boiootia nimel vanduda, nii nagu Sparta traditsiooniliselt oma liitlaste nimel alati teinud oli,¹⁷⁴ kuid Agesilaos ei lubanud neil Boiootia nimel vanduda ning nii jäigi Teeba sellest rahust välja. Lepe kordas suuresti varasemaid selle erandiga, et rikkujate vastu sõtta minek ei olnud enam kohustuslik.¹⁷⁵

¹⁷¹ Xen. Hell. 6.2.1–7

¹⁷² Xen. Hell. 6.2.8–39

¹⁷³ Seager 2008, 178 kirjeldab Ateenas tekkinud pahameelt Teeba tegevuse üle, tuginedes Isokratese „Plataikusele“, mis kutsub üles Teeba vastu samme astuma. Kindlasti oleks selleks olnud põhjust, kuid veel ei söenda või ei taha Ateena oma liitlase vastu minna.

¹⁷⁴ Ehk siis küsimus oli Teeba Boiootia hegemoonia tunnustamise üle. Seager 2008, 181 kajastab Epameinondase ja Agesilaose vahelist vaidlust, kus teebalased osutavad Sparta kahepalgelisusele.

¹⁷⁵ Xen. Hell. 6.3 ja Diod. 15.38,50 ning Seager 2008, 180–81 Viimane erand oli Ateenale meelepärane, sest linn oli pidevatest sõdadest kurnatud ning rahalised probleemid andsid ennast järjest rohkem tunda. Ateenal ei oleks olnud tõenäoliselt midagi selle vastu, kui järgnevalt Sparta ja Teeba oleksid üksteist kurnanud.

Sõlmiti rahu, mis sätestas, et kõik armeed, laevastikud ning garnisionid tuleb tagasi kutsuda. Erandiks jäi Kleombrotos, kes oli jätkuvalt oma armeega Fookises. Spartast tulid talle käsud Boiootiasse tungida, kui Teeba keeldub sealsetele linnadele autonoomiat tagamast. Kui oli selge, et ka teebalased ei saada oma väge laiali, marssis ta Boiootiasse. Ta suutis teebalasi üllatada, valides selleks erineva marsruudi sellest, mida teebalased ootasid. Tal õnnestus vallutada Kreusis ning hõivata sealsed 12 sõjalaeva.¹⁷⁶ Nüüd jäi ta Leuktrasse laagrisse. Ning Epameinondas tuli oma boiootlaste väega neile vastu. Ei Kleombrotos, kes kartis lahingust taganemise korral Spartas hukkamõistu, ega ka Epameinondas, kes kartis, et lahingust hoidumise korral hakkavad kõik Boiootia linnad mässama, saanud taganeda ning mõlemad astusid lahingusse, ajal mil eelnevatest rahuläbirääkimistest oli möödunud vaid 20 päeva.¹⁷⁷

Kõigile ootamatult sai Sparta siin hävitavalt lüüa ja Kleombrotos langes. Hetkega sai spartalaste hegemoonia tugeva löögi. Sparta saatis kiiruga Boiootiasse Agesilaose poja juhtimisel kiiresti kokku pandud väe.¹⁷⁸ Pherai türann Iason,¹⁷⁹ kes oli Teeba liitlane, tuli lahingu tulemusest kuuldes kiiresti Boiootiasse, kus keelitas mõlemat osapoolt mitte uut lahingut pidama. Teebalased riskiksid uue lahinguga kogu seni saavutatu kaotamisega, spartalased aga täieliku hävinguga.¹⁸⁰ Teebalased saatsid saadiku ka Ateenasse hiilgavast võidust ette kandma ning ootasid ateenlastelt nendega juubeldamises ühinemist. Selle asemel kutsus Ateena hoopis kokku uued rahuläbirääkimised, seekord siis ilma Pärsia kuninga esindajate osalemiseta.¹⁸¹ Küll aga kinnitati rahu, millest Teeba jäi eemale ja kus Ateena võttis endale suurema rolli rahutagajana.¹⁸²

3.4 Seis 371. aastal pärast Leuktra lahingut

Leuktra lahing ning sellele järgnenud rahulepe on nii mitmeski mõttes tähelepanuväärsed. Tegemist on hetkega, mil murti terve põlvkonna püsinud Sparta liidripositsioon Kreekas. Ka

¹⁷⁶ Thesipiai sadamalinn Korintose lahe ääres.

¹⁷⁷ Xen. Hell. 6.4.1–15 ja Diod. 15.50–54

¹⁷⁸ Tulevane kuningas Archidamos III.

¹⁷⁹ Tessaalia enda võimu alla koondanud valitseja Pherai linna türannide suguvõsast, kes suutsis 370ndatel muuta piirkonna ebatavaliselt tugevaks ning koodada enda alla väga tugeva palgasõjaväe.

¹⁸⁰ Xen. Hell. 6.4.21–27

¹⁸¹ Ehk siis kontrast varasemaga, kus oli olnud alati kuninga roll rohkemal või vähemal määral olemas.

¹⁸² Xen. Hell. 6.5.1–4

osaliste reaktsioonid näitavad, et ka kaasaegsed said aru, et tegemist oli murrangulise sündmusega. Diodoros kirjutas, et sellele järgnes segaduste aeg, kus mitmetes linnades toimusid arvete õiendamised ning vahetusid režiimid.¹⁸³ Sparta võim oli saanud tugeva hoobi ning tema vastased võisid loota, kui mitte täielikku marginaliseerumist, siis vähemalt mõningast nõrkuse ning haavatavuse perioodi kindlasti. Ning nad kõik olid aplad seda ära kasutama.

Ka Sparta tunnetas seda ning oli valmis järeleandmisteks. Märk sellest võib olla näiteks asjaolu, et allikatest paistab, et just nüüd ei vandunud Sparta enam kõige oma Peloponnesuse liitlaste eest rahu sõlmimisel, nii nagu see oli varem alati olnud.¹⁸⁴ Juba järgnevatel aastatel vahetasid mitmed Peloponnesose liitlased poolt ning sõdisid koos teebalastega Sparta vastu.¹⁸⁵

Ka Ateena jaoks oli see aasta ja sündmus oluline. Kuigi Teine mereliit loodi mõned aastad varem kui Sparta-vastane liit, mis pidi osalisi kaitsma Sparta omavoli ning rahutingimuste loominguks läheneda eest, ja nüüd paistis Sparta ülemvõim justkui hoobilt murtud, siis Teeba kiire ning agressiivne esilekerkimine ning tegevus nii Boiootias kui ka mujal tähendas, et Ateena võttis endale liidu nimel Kuninga-rahul tagaja rolli, mis oli nüüd sihitud Teeba vastu. Üsna pea asuski Ateena Spartat toetama Teeba vastu.¹⁸⁶

Teeba võitis viimaste aastate tormilistest sündmustest kõige rohkem. Märkimisväärne on, et suudeti taastada oma kohalik ülemvõim Boiootia maakonna üle, mis avas taas võimalused asuda laiendama oma mõju nii Põhja- kui Kesk-Kreekas. Sparta tegevus Teeba hõivamisega ning Boiootia rüüstamisega järgnevatel sõjakäikudel häälestas nii Teeba, kus varem oli olnud tugev Sparta-meelne osa elanikkonnast, kui ka boiootalased, kes kannatasid Sparta sõjakäikude all nõnda, et mitmel aastal jäi vili külvamata, tugevalt spartalaste vastu. Samuti olid pikad sõjaaastad karastanud Teeba sõdurid ning tõstnud esile andekad väejuhid. Seekordne ilmselge Sparta nõrkushetk tähendas, et juba Korintose sõja aegne unistus, kurnata Spartat Lakoonia ründamise ning rüüstamisega ning murda tema liitlaste ühtsus, oli reaalsem kui kunagi varem.

¹⁸³ Diod. 15.40

¹⁸⁴ Xenophon rõhutab, et kõik linnad pidid oleva autonoomsed, nii suured kui ka väiksed. Et Elis keeldus vandumast, saab eeldada, et ka teistel Sparta liitlastel oli see võimalus. Xen. Hell. 6.5.1–4

¹⁸⁵ Diod. 15.62 ja Xen. Hell. 6.5 Kirjeldab, kuidas Sparta arkaadialased asusid looma oma liitu ning Mantinea linna taastama ning sattusid peatselt Sparta vastu sõtta koos Elise, Argose ja Teebaga.

¹⁸⁶ Xen. Hell. 6.5.33–49 ja Diod. 15.63

4. SPARTA HEGEMOONIA ISELOOM

4.1 Sparta tegevus ja motiivid

Peloponnesose sõja lõppedes oli Sparta uudes olukorras – varasemalt ei olnud ükski linn Kreekas saavutanud sellist selget ning üldist hegemooniat nagu Sparta. Võib aimata, et esimestel sõjajärgsetel aastatel ei olnud Sparta ise ka pärist kindel, millist Kreekat nad nüüd täpselt ette näevad. Nii Ateenas kui ka mujal kehtestati esialgu oligarhiad, kuid need saadeti üsna kiiresti laiali. Selline muutus võis olla seotud kitsamalt Lysandrose enda isiku ning tema poliitiliste vastaste tegevusega Spartas endas, või sunnitud oligarhiate negatiivse kuulsusega, milles Ateena ei pruukinud olla ainus näide, kuidas selline režiimi muutus võib viia verevalmise ning kodusõjani. Tõenäolisem tundub Lewise seisukoht, et oligarhiate kehtestamine ei saanud olla ainult Lysandrose isiklik initsiatiiv, vaid selle taga pidi olema olnud Sparta otsus. Sellele võib mõneti viidata ka see, et efoorid olid need, kelle käsul taastati linnades traditsioonilised riigikorrad.¹⁸⁷

Igal juhul jäi ära igasugune institutsionaliseerimine, mis oli iseloomulik Ateena mereliitudele, ning Ateena liitlased võeti lihtsalt üle. Hegemooniat käsitleti sarnaselt oma Peloponnesose liiduga, kus kõigil osapooltel olid eraldi kahepoolsed liitlassuhted Spartaga ning Spartal vabadus igat juhtumit või olukorda, mis nõudis tema sekkumist, eraldi kaaluda ning hinnata. Samuti oli Sparta andnud mitu olulist lubadust, mis piirasid tema tegevusvabadust. Sõtta astumisel ning selle jooksul andsid spartalased mitu korda mõista, et nemad seisavad autonoomia ning Ateena türannia vastu. Samuti oldi valmis möönama Aasia kreeklaste kohustusi Pärsia kuninga ees.

Kreekas endas tähendas see, et ei seatud sisse kodifitseeritud ning kindlat põhimõtet, mida autonoomia täpselt tähendab, ning keda või mida see hõlmab. Sparta ei näinud probleemi selles, et vanade hõõrdumiste lahendamiseks oma uut jõupositsiooni ära kasutada. Sõda Elise vastu tõi kaasa küll elislaste kohaliku Loode-Peloponnesose ülemvõimu lammutamise, kuid tähelepanuväärselt jäi nende demokraatlik riigikord puutumata. Tegemist oli pigem karistusaktsiooniga, mille põhjused olid Elise varasemas ja sõjaaegses tegevuses. Näiteks talus Sparta Ahhaia liitu, kuid loomulikult võis siin olla mingi muu oluline erinevus, mis spartalaste jaoks oli ilmselge ja muutis ühe teisest ebageeldivamaks. Samuti oli Teeba juhitud Boiootia liit või föderatsioon jätkuvalt alles. Paistab, et regionaalsed liidud-konföderatsioonid olid autonoomia

¹⁸⁷ Lewis 2008, 30–31

all küll lubatud, kuid see pakkus vajadusel Spartale retoorilise õigustuse nende lammutamiseks. Ning seda vajadust nähti tugevamate ja tõrksamate liitlaste puhul.

Ka on märke Sparta aktiivsusest Põhja-Kreekas,¹⁸⁸ mida allikad ei ole pidanud vajalikuks jäädvustada, aga võib eeldada, et tegemist võis olla Byzantioni või Phleiuse kaasusega sarnase tegevusega, kus keegi palus Spartalt abi mingi probleemi lahendamiseks ning Sparta otsustas juhtumipõhiselt. Võib eeldada, et selline sekkumine tegi tuska tugevamatele Sparta liitlastele, Teebale ja Korintosele, kelle mõjuvõimu varvastele seal piirkonnas oleks Sparta sellise tegevusega vältimatult astunud.

Aasia kreeklaste jaoks tähendas autonoomia aga mõnevõrra suuremat alluvust Pärsiale. Siin aga muutis olukorra keeruliseks Sparta toetus Kyrose ebaõnnestunud mässule. Artaxerxes võis selle järel varasemaid kokkuleppeid enam mitte siduvateks lugeda ning nõuda Aasia kreeklastelt rohkem, kui Sparta oli varasemalt lubanud. Kuigi Sparta saatis kreeklaste kutsel Aasiasse väe, ei olnud järgnenud sõjategevus väga intentsiivne ega otsustav – sõjategevuse vahele jäid mitmed vaerahud ning Agesilaos läkitati sinna alles mitme aasta pärast. Paistab, et spartalaste jaoks oli esialgu tegemist pigem autonoomia tingimuste üle vaidlemisega kui suure Pärsia-vastase sõjaga, millele Agesilaos oma Aulise tseremooniaga justkui vihjaks. Tõenäoliselt, nagu kirjutab Rhodes,¹⁸⁹ oligi Sparta hoiak Aasia suunal ebalev – pigem oleks eelistatud sõbralikku Pärsiat, kuid kui võimalus selleks tundus väiksena, siis üritati saavutada kompromiss, mis säilitaks Sparta mõju Aasia kreeklaste seas, kuid Agesilaos oma edust lähtuvalt võis mõelda suuremate saavutuste peale.

Sellistele plaanidele, kui neid ka oli, tegi lõpu Korintose sõda, kus Sparta vastu astusid üles tema tugevad ja rahulolematud vanad liitlased – Korintos ja Teeba, kellega ühinesid Ateena ja Argos. Agesilaose suhteliselt raske kodutee läbi Tessaalia ning Kesk-Kreeka annab mõista, et isegi kui Sparta oli olnud aktiivne Kesk- ja Põhja-Kreekas, siis sõja puhkemisel saavutas Teeba seal jälle mõju. Ei ole võimatu, et Sparta vahepealne tegevus, mida ei ole jäädvustatud, häälestas need alad Sparta vastu, või oli tegemist traditsiooniliste vastaste poolt domineeritud aladega, mis nüüd, mil oli vaja teha selge valik Teeba või Sparta vahel, valisid endale lähema liitlaseks. Sõja puhkedes jäi jätkuvalt Sparta võimubaasiks või tugevuse allikaks suuresti Peloponnesose liit, mis jäi talle lojaalseks. Ehk siis Peloponnesuse sõja järgsetel aastatel ei suudetud väljaspool Peloponnesost üles ehitada mõjusfääri, mis oleks püsinud lojaalsena uue sõja puhkemisel.

¹⁸⁸ Lewis 2008, 31–32 arutleb selle üle, milline võis Sparta tegevus olla.

¹⁸⁹ Rhodes 2006, 207–209

Sparta tegevusvabadust piiras nende laevastiku kaotamine Korintose sõjas, mis muutis Egeuse ja Aasia hoidmise praktiliselt palju raskemaks. Järgnevalt oli Sparta palju altim Pärsia kuningale Aasias vastu tulema, et saavutada nende toetusel võit või vähemalt positiivne rahutulemus Kreekas. Et see kokkulepe saavutati alles hiljem, tulenes pigem Pärsia kuninga kui Sparta tõrkumisest. Antalkidase rahuga lepiti lõplikult kokku Aasia kreeklaste alluvus kuningale – kreeklaste üldine autonoomia ei laienenud neile. Kreeka enda suhtes oli aga rahu spartalastele pigem sobiv. Nad said autonoomiaklauslit rõhutades lõhkuda Korintose ja Argose ühisriigi ning Boiootia liidu. Võib olla oli üks sõja puhkemise õppetunde see, et enne suuremate Aasia või kaugemate projektide ettevõtmist pidi Kreeka olema kindlama kontrolli all.

Selline üldine rahu tähendas, et erinevalt varasemast oli nüüd Sparta ülemvõim seotud autonoomia kaitsmisega ka kirjas, mitte ainult Sparta enda sõnades. See vähendas Sparta manööveradamisruumi, kuid samas sai seda kasutada ka konkurentide tugevuse piiramiseks. Retoorika, miks Lakoonia võis jääda Sparta kontrolli alla, Boiootia aga Teeba kontrolli alla Kuninga-rahugi järgi mitte, võis seisneda selles, et sõja alguses lõi Orchomenos Teeba Boiootia liidust lahku, Lakoonia külad ja linnad aga Spartast mitte, seega oli viimase näol tegemist autonoomsete liikmete üksmeelega, Boiootia liidus aga liikmete autonoomia riivamisega Teeba poolt. Sarnast loogikat võis Sparta kasutada Mantinea linna autonoomseteks küladeks muutmise sundimiseks, millele lisandusid muud põhjused, mis sarnanevad Elise vastase karistussõjaga Peloponnesose sõja järgsel ajal. Kindlasti oli nii võimalik põhjendada sekkumist linnade siseasjadesse, et taastada Spartale sõbralike jõudude positsioone.

Tõenäoliselt oli selline nn juriidiliselt korrektne skeem, nagu Diodoros seda põhimõtteliselt kirjeldab, kõigile osapooltele selge, kuid kuna Sparta oli jätkuvalt tugevaim jõud Kreekas, kelle taga seisis Pärsia kuningas, ning äsja oli lõppenud pikk sõda, siis ei olnud keegi valmis Sparta vastu seisma. Märki sellest võib näha ka Chalkidikest või Makedooniast Spartasse saabunud saadikute sõnades, kes võrdlesid Olyntose kasvavat jõudu ühendatud Boiootiast lähtuva ohuga, mitte ei rääkinud niivõrd rahutingimuste rikkumistest või autonoomia eiramisest. Pigem hoiatati, et praegu on tegemist veel tõrksa liiduga, mis võib õige pea muutuda harjumuspäraseks liiduks, mida oleks juba raskem lammutada. Nad hoiatasid, et Olynthose juhitud liit võib viia uuesti Spartas-vastase koalitsioonini ning sõjani. Seega mängiti selgelt Sparta kui hegemooni huvidele ning eelmise sõja õppetundidele. Sellele vaatamata oli Spartal seal mugav autonoomiaklauslist lähtuvalt sekkuda.

Suuremat vastukaja tekitas aga Sparta Teeba hõivamine. Tegemist oli ootamatu ning küünilise ettevõtmisega, mille autonoomiaklausliga põhjendamine oli keeruline, isegi kui tegemist oli põhimõtteliselt eelmise skeemi vaimus tegutsemisega, kus vaieldamatult oli Teebas Sparta-meelne osa elanikkonnast olemas. Selle tagajärjeks oli küll sõbralik Teeba, kuid samas andis see Ateenale tõuke ning põhjenduse mereliidu taasloomiseks. Autonoomia kaitsmine Kuninga-rahu vaimus sai mereliidu üheks alustalaks, mille vastu oli spartalastel raske vaielda. Järgnevalt asus Ateena toetama Teeba demokraate, kellel õnnestus Teeba tagasi vallutada, peale mida võeti Teeba ka mereliidu liikmeks. Viimase tõuke sõjaks andis Sparta äpardunud reid Pireuse vastu, mille motivatsioon näeb Rhodes tõenäoliselt Kleombrotose juhiseid.¹⁹⁰ Üldist olukorda arvestades ei ole võimatu, et pärast Teeba hõivamist hakati Spartas otsima võimalust, kuidas tegeleda oma viimase suure potentsiaalse konkurendiga Kreekas. Ideaalne oleks olnud sõda võimalikult isoleeritud Ateena vastu.

Siiski tundsid spartalased end enesekindlalt ning olid valmis uuesti Ateena ja Teeba vastu sõdimas. Ateena mereliit oli alles tekkinud ning Teeba oli jätkuvalt ilma oma Boiootia liidust. Sõda oli aga pigem edukam Sparta vastastele ning Spartat tabasid tagasilöögid nii merel kui ka Boiootias. Nii Ateena edu merel kui ka Teeba edu Boiootias, kus asuti oma liitu taastama, sundis Spartat rahuläbirääkimistele. Veel õnnestus Spartal Boiootia liidu taasloomist takistada, kuid Ateena mereliidu tunnustamist mitte. Eeldatavasti mängis siin rolli Ateena pingutatud rõhutamine, et see mereliit on vabatahtlik ning igati Kuninga-rahuga kooskõlas, Teeba Boiootia liidu rajamine aga oli pigem rohkem Teeba poolt teistele peale surutud. Samuti oli seekord kohal Pärsia, kes soovis rahu kreeklaste vahel, et saada ligipääsu palgasõduritele oma sõdade jaoks.

Rahu aga katkes pea koheselt. Sparta ja Ateena jätkasid sõdimist Loode-Kreeka saartel ning Teeba jätkas Boiootias oma liidu ehitamist ning oma mõju laiendamist Kesk-Kreekas, mille vastu saatis Sparta väe Fookisesse. Kuigi ateenlased olid edukad, siis paistab, et Teeba tegevus ärritas neid ning just nende poolt tuli rahuläbirääkimiste initsiatiiv. Siin üritas Sparta korrata eelmist rahu, kuid seekord ei leppinud teebalased oma liidu mitte-tunnustamisega. Ning kuigi rahu sõlmiti, teebalased jäid sealt kõrvale ning Sparta Fookises paiknenud vägi jäi sinna paigale.

Sel hetkel oli Sparta seis kõigele vaatamata suhteliselt hea. Kuigi neid olid tabanud tagasilöögid, oldi positsioonil, kus nad nägid võimalust Teeba karistamiseks, milleks oli rahust lähtuvalt ka moraalne õigus. Samuti oli Teeba tegevus võõrandanud nad Ateenast, mis andis

¹⁹⁰ Rhodes 2006, 214

Spartale võimaluse Teeba üksi ette võtta. Võit Teeba üle oleks andnud võimaluse lõplikult garanteerida Boiootia linnade autonoomia Kuninga-rahami all ning saada õigustus Teeba tegevuse edasiseks piiramiseks. Sellele oleks tõenäoliselt järgnenud küll konkureerimine ja vastasseis Ateena mereliiduga, kuid see oli juba tuttav seis, mis ei oleks olnud vastuvõetamatu spartalaste jaoks. Eriti arvestades, et korra olid nad juba sarnase vastasseisu ületanud.

Järgnenud lahingu aga Sparta üllatuslikult kaotas ning nende prestiiž sai olulise löögi. Ateenas sõlmiti küll kiiresti uus Kuninga-rahami, kuid siin ei andnud Sparta enam vannet kõigi liitlaste eest, vaid vandus ainult kui Sparta. Samuti jäi rahust välja Teeba ning Elis. Järgnevalt moodustasid Teeba, Elis, Argos ja Arkaadia vastloodud föderatsioon liidu ning Sparta Peloponnesose liit hakkas lagunema. Peloponnesos muutus sõjatandriks ning Sparta kaotas jäädavalt Messeenia. Samuti oldi sunnitud otsima liitu Ateenaga. Samuti kaotas Sparta oma liitlased Põhja-Kreekas, kes läksid Teeba poole üle. Kuigi Sparta oli jätkuvalt suhteliselt tugev riik, siis Leuktra ja sellele järgnenud sündmused tähistasid nende hegemoonia lõppu.

4.2 Ateena ja Teeba tegevus ning motiivid

Ka Ateena motivatsioonid oli 4. sajandil muutuvad. Pärast kurnavat Peloponnesose sõda ja sellele järgnenud lühikest kodusõda tunnetati tugevalt enda nõrkust. Sparta rahutingimused nõudsid nii Ateena liidu ja Egeuse valduste kaotamist kui ka laevastiku piiramist ning müüride lammutamist. Kodusõja hinnaga aga õnnestus Ateenal taastada endale omane riigikord, mis tähendas, et võrdlused eelneva sajandi impeeriumiga olid kergemad tulema kui uue riigikorra juurutamise korral. Tegemist ei olnud enam alistumise ning puhtalt lehelt alustamisega, vaid kaotatud sõjaga, mis tekitas kindlasti mõtteid, et kas ei oleks kuidagi võimalik eelnevat hiilgust taastada.

Siiski oli Ateena olukord halb ning esialgu keskenduti sisemistele probleemidele, mida epideemiad, sõjad, riigipöörded ning amnestiad ja impeeriumi kaotamine vääramatult kaasa olid toonud, ning kuulekalt osaleti Sparta juhitud sõdades. Kui aga Teeba, Korintos ning Argos pakkusid Pärsia mahitusel ja toetusel võimalust Sparta mõju alt sõjaga pääseda, siis oldi valmis riskima. Ja risk oli suur arvestades, et Sparta oli jätkuvalt vaieldamatu hegemoon, kellel veel olemas ebatraditsiooniliselt suur laevastik. Ning arvestades, et Ateena sõltus meritsi vilja sisseveost ning tal puudusid traditsioonilised tugipunktid Egeuse kaubateedel ning laevastik nende

kontrollimiseks, lisaks olid jätkuvalt purustatud pikad müürid, siis oli risk Ateenale suurem kui eemises sõjas.

Olukord muutus paremaks Kononi tulekuga, kes tõi nii Pärsia raha kui ka laevu ning aitas taastada Ateena pikad müürid, mis võimaldas järgnevatel sõjaaastatel Ateenal enesekindlamalt käituda ning taastada hädavajalik kontroll kaubatee äärsete saarte üle. Samuti näitas sõja käik, et varasemad mereliidu linnad olid valmis Sparta liidu hülgame ning Ateena poole üle tulema. Kuigi sõja õnn lõpuks pöördus, osaliselt tänu sellele, et Pärsia hakkas nüüd pigem Spartat toetama, ning Sparta suutis endale suhteliselt positiivse rahu välja võidelda, siis ka Ateena võis rahul olla. Kuninga-rahuga seadis Sparta hegemooniale raamid ja näilised piirangud. Samuti kinnitas Kuninga-rahuga Ateena kontrolli nende oluliste saarte üle, mis koos taastatud müüride ja laevastikuga tugevdas ja kindlustas Ateena sõltumatust. Võrreldes sõjaeelse ajaga oli Ateena positsioon palju parem.

Kuigi sõda oli näidanud, et Egeuse linnad oleksid valmis Sparta asemel Ateenaga liitu looma, olid ateenlaste järgnevad sammud ettevaatlikud ning rõhutatult kooskõlas Kuninga-rahuga. Liit Hiiosega oli kaitsele ning Kuninga-rahuga hoidmisele orienteeritud, et mitte ärritada Pärsiat. Alles järgnev Sparta tegevus pani Ateena tõsisemalt mereliidu taastamisele mõtlema. Kuid ka siin üritati hoida kooskõla Kuninga-rahuga ja rajada see võrdsetel põhimõtetel, et vältida eelneva sajandi vigu. Ja Teine mereliit oli poliitiliselt edukas – sellega liitusid paljud Egeuse linnad, mis andis Ateenale julgust, et pärast Sparta luhtunud reidi ise Spartale sõda kuulutada. Ning järgnevalt suudeti Sparta vastu merel edukad olla. Ja vahetult pärast Leuktrat oli Ateena juba positsioonis, kus kutsuti ise kokku rahuläbirääkimised ning määrati selle tingimused, mis võimaldas neil end ja mereliitu kuulutada Kuninga-rahuga garanteerijateks, seda ilma Pärsia kuninga osalemiseta.

Peloponnesose sõja lõpus oli Teeba pooldanud Ateena hävitamist ning oli üsna pahane, et Sparta tema soovidega ei arvestanud. Sellele vaatamata leidsid Ateena demokraatlikult meelestatud pagulased just Teebast kodusõja ajal toetust ning seda ei unustatud. Tõenäoliselt ei tahtnud Teeba, et Sparta saaks Ateena üle liiga suure kontrolli. Kui Ateenat hävitada ei õnnestunud, siis parem iseseisev Ateena kui Sparta sõltlane.

Nii Teeba kui ka Korintos olid Peloponnesose sõja tulemustega rahulolematud ning Sparta tõenäoline tegevus nii Kesk- kui ka Loode-Kreekas oli neile vastumeelne. Seega sobiva hetke tekkimisel, milleks sai Sparta sõjategevus Aasias ning Pärsia kuninga toetuse pakkumine, oldi

sõjaks valmis. Ka Ateena meelitati enda poole sõtta väidetega, et sõjast Sparta vastu on just Ateenal kõige rohkem võita. Läks aga nii, et hoopis Teeba kaotas kõige rohkem.

Kui sõja jooksul oli Teeba asunud oma mõju Kesk-Kreekas suurendama, siis Kuninga-rahul sõlmimisel saadeti Boiootia liit laiali. Selline topeltmoraal Sparta poolt, kes ise domineeris Messeenias ja Lakoonias korraga, tekitas kindlasti Teebas tuskas. Siiski käituti järgnevalt vaoshoitult ning saadeti vajadusel oma vägesid Sparta sõjaretkedele. Olukorda muutis pöördumatult aga Kadmeia hõivamine spartalaste poolt, mis toimus kreeklaste jaoks alatul kombel. Kui järgnevalt õnnestus demokraatiameelsetel Kadmeia ja Teeba taas hõivata, siis oli uus režiim vankumatult Sparta vastaselt meelestatud.

Uued Teeba juhid asusid pea kohe Boiootia liitu taastama, mis oli Kuninga-rahuga vastuollu minemisele vaatamata nende jaoks õigustatud. Kui Sparta ei pea sellest kinni, siis miks peaksid nemad, eriti kui nende ainus lootus Sparta vastu seista on moodustada võimalikult tugev liit, seda ka teiste osaliste arvelt, mida näitas tõrksate linnade hävitamine. Pärast Leuktrat ootasid teebalased, et ateenlased oleksid olnud nende triumfi üle rõõmsad. Kuid Teeba kiire esiletõus ning selleks kasutatud meetodid tähendasid, et Ateena jaoks oli Teebast saanud suurem oht kui Sparta. Ning järgneval kümnendil sõdis Ateena koos nõrgema Spartaga Teeba vastu.

KOKKUVÕTE

Thukydides vahendab mitmel pool kaasaegsete hoiakut, et Sparta ei ole sobilik linn imperialistlikuks jõuks olemiseks. Kui vaadata Xenophoni ja Diodorose kaudu meieni jõudnud 4. sajandi esimese veerandi sündmusi, mida võib-olla varjutavad eelnevad ning järgnevad aastakümned, mille Peloponnesose sõda ning Makedoonia esiletõus on jätnud palju suurema jälje, siis mingit suurt ja ettemääratletud ebaõnnestumist sealt kohe välja ei paista. Sündmuste areng ei olnud nii ühekülgne.

Sparta nägi oma hegemooniat kui suurt liitu, kus ta domineeris kõigi teiste üle. Reeglina haarati kinni võimalustest oma mõju suurendada või enda huvi olulistes piirkondades kaitsta. Kuid vajadusel oldi valmis ka oma taktikat ning lähenemist muutma ja näitama üles üllatavalt moraalset käitumist. Näiteks Ateena linna riigikorra taastamine ning dekarhiate laialisaatmine, mis puhtalt hegemoonia juurutamise seisukohast ei olnud hea. Spartal ei paista riigi olemuslikud nõrkused hegemooni rolli täitmist väga takistavat. Nii spartiaatide väike kui ka helootide suur arv ei paista sellel perioodil välja tohutult tegevusvabadust ja valikuid piiravate teguritena. Pigem võib helootide sõjateenistuseks vabastamine olla märk Sparta püüdlusest ning võimekusest uue rolliga ja olukorraga kohaneda. Vähem paindlikuma Sparta jaoks oleksid need nõrkused rohkem probleeme tekitanud. Ka ei ole Spartal puudust võimekatest väejuhtidest, seda oma piiratud spartiaatide arvule vaatamata. Võimekust hegemooni roll täita Spartal oli.

Sparta hegemoonial oli aga ka tuntavaid nõrku külgi. Juba fakt, et Ateena üle võidu saavutamises mängis olulist rolli Pärsia kuld ja toetus, seadis eeldused, et hegemoonia püsimiseks on Pärsia väga oluline. Kui Pärsia kuningas hakkas otsima Kreeka linnu, keda Sparta vastu üles ässitada ning kellele sõjaks oma toetust pakkuda, siis sellest piisas, et tekitada Sparta-vastane koalitsioon, mis murdis üsna kiiresti Sparta ülemvõimu merel ning piiras Sparta suuresti Peloponnesosele. Pärsia toetuse uuesti endale võitmine mängis olulist rolli Spartale soodsa rahu saavutamisel, mis suuresti säilitas Sparta positsiooni.

Sellest rahust aga koorub järgmine nõrk külg: Sparta hegemoonia oli algusest saati seotud vabastaja ja autonoomia eest seisja oreooliga, alguses küll ainult sõnades, kuid Kuninga-rahus ka sätestatult kirjas ja vandes. See määras ootusi Sparta tegevusele ning kui Sparta tegevus osutus liiga küüniliseks, siis tekitas see vastavat pahameelt. See võis olla põhjuseks, miks Sparta lähenes

hegemooniale kui lihtsalt suuremale oma juhitud liidule, kus sarnaselt Peloponnesose liidule olid Spartal liitlastega kahepoolsed suhted, mis lihtsustas nõrgemate üle domineerimist.

Samuti olid ootused Sparta tugevamatel liitlastel, kes ootasid oma huvidega arvestamist. See avaldub nii vahetult Peloponnesose sõja järgsel ajal, mil Sparta ei arvestanud Teeba ja Korintose huvidega, ning läks Elist sõjaliselt karistama, kui ka Antalkidase rahu järgsel ajal, mil oli järjest rohkem vaja ja selle võrra raskem oma küünilist tegevust retoorikaga põhjendada, näiteks Mantinea vastase sõja ajal. Diodoros otse hurjutab Spartat sellise kahepalgelisuse pärast. Ning tõepoolest ei ole raske teha järeldust, et mitte-ootuspärane käitumine oma liitlastega häälestas Sparta vastu nii Teeba kui ka Elise ja lõpuks ka Mantinea ja kogu Arkaadia, ning samuti aitas Ateenal suhteliselt valutult panna alus oma uuele Mereliidule.

Siiski, nii Teeba kui ka Ateena taasesiletõus ei olnud ilmselge ega vältimatu. Kummalgi läks enda sõltumatus kehtestamisega ning Sparta hegemoonia murdmisega pikalt aega ning mõlemad olid erinevatel aegadel viimase meelevallas. Ateenal õnnestus alles mõned aastad enne Leuktrat oma mereliit uuesti luua, kuid ka siis oli selle näol tegemist mitte-imperialistliku liiduga, mis ei andnud 4. sajandi impeeriumiga võrreldavat tugevust, tegevusvabadust ega tulu. Loomulikult on tähelepanuväärne, et see liit üldse sai Ateena juhtimisel uuesti tekkida, arvestades Peloponnesose sõja aegset vastuseisu, mida Ateena käitumine oli tekitanud. Ateena edule aitasid kaasa andekad riigimehed ning väejuhid, kes sel perioodil esile kerkisid.

Ka Teebas oli oluline roll suurtel väe- ja riigijuhtidel. Teebas tunnetati Sparta hegemoonia ebaõiglust võib olla isegi rohkem kui Ateenas. Seda nii Teeba huvidega arvestamata jätmisel, Boiootia liidu lammutamisel kui ka Teeba alatus hõivamises, mis tähendas, et Teeba muutus väga kindlameelseks Sparta vastaseks. Pikad sõdadeperioodid Leuktra lahingule eelneval ajal tähendasid seda, et Leuktra ajaks oli Teebas esile kerkinud uus põlvkond andekaid väejuhte ning sõjas karastunud kodanikkond.

Kõik see tähendas, et pärast Leuktrat oli Teeba valmis oma ootamatut edu ära kasutama ning Sparta liitu Peloponnesosel lammutama, mis Sparta jaoks tähendas domineeriva staatuse kaotamist. Selle ilmekaks näiteks on, et Sparta kaotas peatselt kontrolli Messeenia üle ning oli sunnitud otsima liitu Ateenaga, mille mereliit oli algselt just tema vastu loodud.

KRONOLOOGIA

Koostatud ja tõlgitud CAH 6. köites lehekülgedel 882–886 oleva kronoloogia põhjal.

404

(kevad) Ateena alistumine
(suvi) Samose hõivamine Lysandrose poolt
Kolmekümne institutsiooni loomine Ateenas

403

(kevad) Kolmekümne tagandamine
(suvi) Sparta sekkumine Ateenas
(september) Ateena demokraatia taastamine ning
pagendatud linna naasmine
Dekarhiate laialisaatmine

402–400

Sparta-Elise sõda

401

Ateena poolne kodusõja järgselt oligarhidele
jäänud Eleusise linna likvideerimine Atikas

400

(suvi) Agesilaos troonile saamine

399

Thibroni sõjakäik Aasias
Kinadoni vandenõu Spartas

399–397

Derkyllidas Aasias vägesi juhtimas

397

Kononi Pärsia laevastiku juhiks nimetamine
Agesilaose Aasiasse minek

396

(sügis) Timokratese reis Kreekasse

395

(suvi) Sõda Fookise ja Lokrise vahel; Korintose
sõja puhkemine
Haliartuse lahing ja Lysandrose hukkumine
Ateena pikkade müüride taastamise algus

395/4

(talv) Agesilaose Aasiast tagasikutsumine

394

(kevad) Nemea lahing Korintose juures
(august) Kniduse lahing; Sparta merelise
ülemvõimu minetamine; Koronea lahing
(suvi) Kononi ja Pharnabazose aktiivne Egeusel
tegutsemine

393

(kevad) Kononi ja Pharnabazose saabumine
Kreekasse
(suvi) Konon Ateenas, tema panustamine Ateena
müüride ja laevastiku taastamisse

392

(kevad) Riigipööre Korintoses, liitmine
Argosega
(suvi) Atalkidase ja Tiribazose läbirääkimised
Lechaioni vallutamine Sparta poolt
Kononi vahistamine Pärsias

392/1

(talv) Rahuläbirääkimised Spartas
Lechaioni tagasivallutamine

391

(kevad) Argose maakonna rüüstamine ning
Lechaioni tagasi vallutamine Sparta poolt
(suvi) Tiribazose asendamine Struthasega;
Thibroni sõjakäik Aasiasse

390

(kevad) Teleutiase Rhodosele lähetamine
(suvi) Pireuse ründamine Aiginalt; Sparta väeosa
purustamine Iphikratese poolt
Thrasybulose aktiivne tegevus Traakias ja
Hellespontoses

389

(suvi) Sparta sõjakäik Akarnaaniasse;
Thrasybulose hukkumine
Sõjategevus Egeusel

388

(kevad) Sparta teistkordne Argose maakonna rüüstamine; Tiribazose taas Aasia asevalitsejaks
(suvi) Chabriase retk Küprosele ja lahing Aiginal
Antalkidas teist korda Pärsias

387

(kevad) Teleutiase reid Pireuse vastu
(suvi) Antalkidase tegevus Hellespontoses
(sügis) Rahuläbirääkimised Sardises

386

(kevad) Kuninga-rahutamine Spartas

?386

(suvi) Plataia taasrajamine; Teeba Sparta liiduga ühinema sundimine

385

(suvi) Maintineia ründamine Sparta poolt

385/4

(talv) Mantineia küladeks lahutamine

384

Phleiuse pagulaste naasmine
Liit Ateena ja Hiiose vahel

382

(suvi) Esimene Sparta sõjakäik Olynthose poolel; Kadmeia hõivamine
(sügis) Teleutiase Olynthosesse lähetamine

381

(kevad) Teleutiase hukkumine; Agesipolise minek Olynthosesse
(suvi) Agesipolise hukkumine; Phleiuse piiramine
(sügis) Polybiadese Olynthosesse lähetamine

379

(suvi) Phleiuse alistumine
Olynthose alistumine

379/8

(talv) Kadmeia vabastamine; Kleombrotose Boiootiasse tungimine

378

(kevad) Teise Ateena Mereliidu loomine;

Sphodriase reid; Ateena sõjakuulutus; Ateena ja Teeba liit

(suvi) Agesilaose Boiootiasse tungimine

377

(kevad) Agesilaos uuesti Boiootias; tema haigestumine
(suvi) Chabriase tegevus Euboial ja Küklaadidel

376

(kevad) Kleombrotose ebaõnnestunud Boiootiasse tungimine
(september) Naxose merelahing

375

(suvi) Tegyra lahing
Chabrias Traakias ning Timotheos Hellespontoses;
Alyzia lahing; Teeba Fookisesse tungimine;
Kleombrotos Fookises
Kuninga-rahutamine Spartas

375–374

(sügis-suvi) Sparta sõjakäik Kerkyra ja Zakynthose vastu

373

(suvi) Timotheos Kerkyrale appi saatmine;
Teeba Tanagra ja Thespiiai vallutamine, Plataia hävitamine
(sügis) Timotheos viivitamise tõttu kohtu all

372

(kevad) Iphikratese Kerkyrale appi saatmine

?372 või 371

Thespiiai hävitamine Teeba poolt

371

(kevad) Teeba Fookisesse tungimine;
Kleombrotos samuti Fookises
(suvi) Kuninga-rahutamine Spartas; Leuktra lahing ja Kleombrotose hukkumine;
Kuninga-rahutamine Ateenas

370

Mantineia taasrajamine
Arkaadia liidu loomine
Arkaadia, Elise, Argose ja Teeba juhitud Boiootia sõjalise liidu sõlmimine

KASUTATUD ALLIKAD JA KIRJANDUS

Allikad

1. Aristotles „Ateena riigikord“

Rackham, H. (Tõlk). (1952). *Aristotle in 23 Volumes*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.

2. Diodorose „Ajalooline raamatukogu“

Walton, F. R. (Toim), Oldfather, C. H. (Tõlk.). (1933–1967). *Diodorus of Sicily in Twelve Volumes*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.

3. Herodotos „Ajalugu“

Godley, A. D. (Tõlk). (1920). *The Persian Wars in Four Volumes*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.

4. Isokrates „Antidosis“

Norlin, G. (Tõlk). (1980) *Isocrates in Three Volumes*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press

5. Lysias „Eratosthenese vastu“

Lamb, W. R. M. (Tõlk). (1930). *Lysias*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.

6. Pausanias „Kreeka periegees“

Jones, W. H. S., Litt, D., Ormerod, H. A. (Tõlk). (1918). *Description of Greece in Four Volumes*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press

7. Plutarchos „Paralleelsed elulood“

Perrin, B. (Tõlk). (1916). *Plutarch's Lives*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.

8. Thukydides „Peloponnesose sõja ajalugu“

Crawley, R. (Tõlk). (1910). *The Peloponnesian War*. London: J. M. Dent.

9. Xenophon „Hellenika“ ja „Sõjaretk“

Brownson, C. L. (Tõlk). (1921–2). *Xenophon in Seven Volumes*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.

Kirjandus

10. Akrigg, Ben. (2019). *Cambridge Classical Studies. Population and Economy in Classical Athens*. Cambridge: Cambridge University Press.
11. Cartledge, P. (1979). *Sparta and Lakonia, A Regional History 1300–362 BC*. London: Routledge
12. Conwell, D. H. (2008). *Connecting a City to the Sea: The History of the Athenian Long Walls*. Leiden: Brill
13. Griffith, G. T. (1950). The Union of Corinth and Argos (392–386 B. C.). *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte* 1(2), 236–256
14. Hodkinson, S. (2015). Transforming Sparta: New Approaches to the Study of Spartan Society. *Ancient History: Resources for Teachers. Vol 41–44*. 1–42
15. Hornblower, S. (2008), Sources and Their Uses – Lewis, D. M., Boardman, J., Davies, J. K., Ostwald, M. (Toim) *The Cambridge Ancient History. Second Edition. Volume Vi. The Fourth Century B.C*. Cambridge: Cambridge University Press, 1–23
16. Lewis, D. M. (2008) Sparta as Victor – Lewis, D. M., Boardman, J., Davies, J. K., Ostwald, M. (Toim) *The Cambridge Ancient History. Second Edition. Volume Vi. The Fourth Century B.C*. Cambridge: Cambridge University Press, 24–44
17. Lewis, D. M. (2008), The Thirty Years' Peace – Lewis, D. M., Boardman, J., Hornblower, S., Ostwald, M. (Toim) *The Cambridge Ancient History. Second Edition. Volume V. The Fifth Century B.C*. Cambridge: Cambridge University Press, 121–146
18. Rhodes, P. J. (2006) *A History of the Classical Greek World: 478–323 BC*. Malden, Mass.: Blackwell Publishing
19. Seager, R. (2008) The Corinthian War – Lewis, D. M., Boardman, J., Davies, J. K., Ostwald, M. (Toim) *The Cambridge Ancient History. Second Edition. Volume Vi. The Fourth Century B.C*. Cambridge: Cambridge University Press, 97–119
20. Seager, R. (2008) The King's Peace and the Second Athenian Confederacy – Lewis, D. M., Boardman, J., Davies, J. K., Ostwald, M. (Toim) *The Cambridge Ancient History. Second Edition. Volume VI. The Fourth Century B.C*. Cambridge: Cambridge University Press, 156–186

Teatmeteosed

21. *Antiigileksikon* (1983) Tallinn: Valgus

SUMMARY

Strife for Hegemony in Classical Greece in the Fourth Century:

Spartan Hegemony in 404–371 BC

The intention of the author is to recount from the aspect of political history the period of Classical Greek history often overshadowed by the preceding and following ones. Namely the years between the end of the Peloponnesian War and the Battle of Leuctra, when Sparta held the dominant position among the Greek cities and saw the rise of contenders for its position both in the forms of Athens and Thebes. Drawing from the primary sources of Xenophon and Diodorus and the relevant chapters of D. M. Lewis, R. Seager and S. Hornblower in *Cambridge Ancient History* vol. 6 to help navigate the sometimes contradictory sources, the paper attempts to put into a concise form the sequence of events from 404–371 BC describing both the actions and reactions of Sparta as hegemon, the nature of Spartan hegemony, and the reasons which led to the eventual loss of Sparta's dominant position.

Though the attempt was made to follow the chronology of the sources, the division into chapters and subchapters is of my own volition indicating moments of shift and importance. The first chapter describes the immediate aftermath of the victory over Athens, the following civil war and its resolution, as well as Sparta's subsequent actions and undertakings up to the Corinthian War. The years of the Corinthian War itself are the subject of the second chapter. There the reasons for the outbreak of the war, the aims and goals of the warring sides and of the Persian king are explored in more detail, as are the reasons for the conclusion of Peace of Antalcidas, which ended up being generous for Sparta despite suffering drawbacks during the war. Still, after the Corinthian War Sparta once again occupied the dominant position in Greece and set about to secure its hold. The third chapter follows Spartan actions up to the Battle of Leuctra in 371 BC and its immediate ramifications. In the fourth chapter conclusions about the nature of Spartan hegemony are drawn and the probable reasons behind Spartan downfall are given.

To conclude, the Sparta seems to have approached its hegemony over the other Greek states as an extension of its already dominated Peloponnesian League, which enabled Sparta to more easily dominate the lesser states. Sparta seems to have used this dominant position to opportunistically increase its own influence by punishing previously reluctant allies as well as

settling disputes brought to them in favorable manner for themselves. Such inconsiderate actions towards autonomy Sparta had previously promised to uphold, as well as towards the interests and expectations of its most valuable and strongest allies meant that a coalition of allies formed against Sparta and resulted in the Corinthian War. The Allies, who by then had the backing of Persia as the Spartans had recently supported a pretender against the ruling king, managed to severely cut down Spartan influence beyond the Peloponnese itself. It was only through the efforts of exceptional military leaders and diplomats that Sparta managed to regain the support of Persia and turn the tide in the war, which resulted in an advantageous Peace of Antalcidas which helped Sparta to retain the dominant position among the Greek cities.

Spartan actions after the Corinthian War mirror the ones taken after the Peloponnesian War. Sparta set out to punish allies who had wronged them and to seek out ways to increase their influence in and hold over Greece. This time, however, Sparta was constrained by King's Peace which stipulated autonomy for all cities in writing, not just in Spartan words. This meant that Spartan rhetoric for the justification of cynical actions had to be more elaborate and not infallible. The dishonorable action of underhandedly capturing and helping a coup in Thebes ended up being such a breach of the peace and autonomy that Athens went ahead in forming its Second Naval Confederation and took up arms to oppose Sparta during most of the following decade. After Theban insurgents managed to regain Thebes and established a democratic government, Thebes joined Athens in wars against Sparta, for they had become bitter enemies of the Spartans due to Spartan actions towards them. Thebes set about to restore the Boeotian Federations which had been dismantled by Peace of Antalcidas. Sparta tried continuously to avert this which culminated with the Battle of Leuctra where they suffered an utter defeat to the shock of their contemporaries. This was to be the downfall of the Spartan hegemony.

In the following years they lost their hold on the Peloponnesian League which fractured with some members allying with Thebes, and more importantly on Messenia, control of which had been one of the foundations of Spartan might for centuries. Soon Sparta was forced to seek an alliance with Athens against Thebes, signaling and confirming its diminished status.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Silver Sooväli,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

„Hegemoonia taotlused Vana-Kreekas 4. sajandil: Sparta hegemoonia 404–371. a eKr“,

mille juhendaja on **Mait Kõiv**,

reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Silver Sooväli

19.05.2020